

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет політико-інформаційного менеджменту
Кафедра політології та національної безпеки

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему: **«Військово-політична стратегія Турецької Республіки в сирійському
конфлікті»**

Виконав студент II курсу, групи МПл-21
спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-професійної програми «Політологія»
Ядаменко Максим Олександрович

Керівник – кандидат історичних наук,
доцент Санжаревський Олег Іванович

Рецензент – доктор політичних наук,
професор Гон Максим Мойсейович

Острог, 2020 рік

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В СИРІЙСЬКОМУ КОНФЛІКТІ	9
1.1. Теоретичні основи дослідження військово-політичної стратегії турецької республіки в сирійському конфлікті.....	9
1.2 Збройні сили турецької республіки та їх становище в II половині XXI століття.....	15
1.3 Курдський аспект у внутрішній та зовнішній політиці Турецької Республіки.....	25
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ	34
РОЗДІЛ ІІ. АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В СИРІЙСЬКОМУ КОНФЛІКТІ.....	36
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ	51
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	66

ВСТУП

Постановка проблеми:

Турецька республіка – один з найсильніших гравців Близького Сходу. Політичний режим Турецької Республіки постійно еволюціонує. Після конституційного референдуму 2017 року почався процес збільшення повноважень президента, який завершився 24 червня 2018 року, після проведення президентських та парламентських виборів. Реджеп-Таїп Ердоган зміцнив свою владу, об'єднавши в особі президента главу держави та главу уряду. Сьогоднішній режим Ердогана можна охарактеризувати як неосултанізм. Одним з типів недемократичних режимів за типологією Хуана Лінца¹ є «султанський». Це авторитаризм, який відрізняється від класичного авторитаризму хаотичним та непередбачуваним застосуванням влади та слабкості обмеженого політичного плюралізму.

Саме тому режим у Туреччині називають «неосултанізмом». Це нова генерація авторитарного режиму, яка характеризується спонтанними рішеннями, лідером, який намагається придушувати будь-яку непокору.

Після збільшення своїх повноважень та перемоги всередині країни, Реджеп-Таїп Ердоган почав задовольняти свої геополітичні амбіції. Агресивна зовнішня політика, яка спрямована на укріплення авторитету Анкари поступово приносить результати. Важливо зазначити, що переважно лідери країн Близького Сходу – авторитарні лідери, тому застосування сили та агресивна зовнішня політика загалом притаманна даному регіону.

Сирія, громадянська війна в якій триває з 2011 року – стала чудовим майданчиком для «перерозподілу» сфер впливу в регіоні. Саме тому велика кількість іноземних акторів, серед яких США, Російська Федерація, Іран, Ізраїль та Турецька Республіка, бере участь або допомагає одній із сторін в сирійському конфлікті.

¹ Linz J.J. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder; London: Lynne Rienner Publisher, 2000. P. 49—63, 65—75, 159—171.

Але яка мета Туреччини в Сирії? Заплутаності військово-політичній стратегії Туреччини додає постійне загравання Ердогана з потужними геополітичними гравцями різних таборів. Турецька Республіка є членом НАТО, проте останнім часом суттєво зблизилася в зовнішньополітичному плані з Росією, та навіть купила в неї комплекси протиповітряної оборони С-400, за що піддалася критиці та загрозі санкцій з боку США та ЄС. На початку березня, Туреччина після втрат власних військовослужбовців від авіації РФ в Сирії, почала масовану атаку на провінцію Ідліб, потрапивши під загрозу прямої конфронтації з РФ. Також варто зазначити, що протягом всієї «сирійської кампанії» Туреччину критикує США за їх політику стосовно курдського народу та курдських повстанців.

Турецька Республіка переслідує власні інтереси у Сирії. У вересні 2019 року розпочалася нова фаза війни за участю Турецької Республіки, яка розпочала нову операцію у північному регіоні Сирії, Основним завданням, яке публічно озвучив президент Турецької Республіки Реджеп Таїп Ердоган, є «боротьба з терористичними угрупованнями». В Туреччині офіційно визнаними терористичними угрупованнями є збройні формування курдів, які є членами «Робітничої партії Курдистану». Початок нової військової операції призвів до гострої реакції союзників блоку НАТО, зокрема США, які намагаються стримати Туреччину загрозами санкцій. Реджеп Таїп Ердоган, в свою чергу, намагається продовжувати свою «гру», основною метою якої є послаблення позицій ворогів Турецької Республіки, забезпечення безпеки кордонів та посилення впливу у Близькосхідному регіоні. Відповідно постає питання: «Чому Турецька Республіка продовжує участь у Сирійському конфлікті, навіть попри погіршення зовнішньополітичних відносин?» та «Якої стратегії притримується та які цілі переслідує Турецька Республіка в Сирійському конфлікті?».

Наразі дана проблема є малодослідженою. Дана ситуація пов'язана з швидкістю змін, які відбуваються. Така швидкість притаманна багатьом військовим конфліктам, які перебувають у активній фазі. Турецька Республіка провела ряд військових операцій, які мали різну мету, саме тому важко прослідкувати, чи ці операції були елементами однієї стратегії, чи були тактичними

спробами змінити ситуацію в регіоні. Також постійні зміни зовнішньополітичного вектору Турецької Республіки викликають питання, чи притримується Туреччина однієї цілі, чи президент Реджеп Ердоган перебуває у постійному пошуку союзників, задля взаємодії з якими, стратегія постійно змінюється, а дії постійно корегуються.

Відповідно до теорії міжнародних відносин, у зовнішній політиці країни керуються виключно власними інтересами. Проте що ж змушує держави об'єднуватись? Відповідь очевидна – групові інтереси. Так само, як і змушують держави протистояти одне одній. Виділяють такі типи групових інтересів: 1) сумісні інтереси, тобто інтереси, реалізація яких відбувається на основі співробітництва двох чи більше держав шляхом здійснення погодженої діяльності; 2) паралельні інтереси – ситуація, коли зовнішньополітичні інтереси однієї держави часто реалізуються в руслі інтересів іншої; 3) непересічні інтереси, тобто реалізація інтересів не зачіпає інтереси інших суб'єктів у системі міжнародних відносин; 4) група інтересів, під час реалізації яких цілі різних держав не збігаються, проте й не вступають у конфлікт між собою; 5) конфронтаційні інтереси, реалізація яких не можлива без обмеження інтересів або впливу на інтереси інших держав². Відповідно, саме інтереси змушують держави втручатися в конфлікти, об'єднуватись або протистояти іншим учасникам конфлікту. Саме інтереси спонукають Туреччину знаходити спільну мову, наприклад, з Росією. Саме тому, авторитаризми, такі як Туреччина і Росія, співпрацюють. Керуючись типологією Х. Лінца³, Туреччину можна охарактеризувати саме «султанським авторитаризмом», проте доречніше називати його неосултанським, або неосултанізмом, оскільки сьогоденні реалії вносять свої корективи в авторитарні режими, тому авторитаризми маскуються за фасадом демократії.

Ситуацію постійно відслідковує Стокгольмський інститут дослідження проблем миру. Цей міжнародний дослідний центр займається постійним

² Стрельцов Є. Л. Міжнародні конфлікти: спроба визначення [Електронний ресурс] / Є. Л. Стрельцов. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2015_75_36.

³ Linz J.J. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder; London: Lynne Rienner Publisher, 2000. P. 49—63, 65—75, 159—171.

моніторингом всіх військових конфліктів. Про Сирію пише Aron Lund⁴, який досліджує політику РФ на Близькому Сході. Слідкувати за перебігом подій та актуальними новинами можна на сайті Global Conflict Tracker⁵.

Вітчизняні науковці приділяють значно менше уваги сирійському конфлікту. Проте, є ряд журналістів та вчених, які звертають свою увагу на близькосхідний регіон. Це, зокрема, Осман Пашаєв⁶, кримськотатарський журналіст, який певний час жив у Туреччині. Проте варто зазначити, що це все ж журналіст, який пише про власне бачення, яке підкріплене певними фактами та ексклюзивною інформацією.

Предмет дослідження:

Предметом мого дослідження є вивчення військово-політичної стратегії Турецької Республіки в Сирійському конфлікті.

Мета дослідження:

Метою дослідження є встановити цілі Турецької Республіки в сирійському конфлікті, причини дій, поведінки та політики Реджепа-Таїпа Ердогана, а також встановити стратегію Турецької Республіки в Сирійському конфлікті.

Завдання:

Для відповіді на дослідницьке запитання, у своїй науковій роботі я ставлю перед собою декілька завдань:

1. Проаналізувати та визначити причини агресивної зовнішньої політики Ердогана.
2. Проаналізувати за допомогою контент-аналізу зміни у риторичі Реджепа Таїпа Ердогана стосовно сирійського конфлікту, збройних сил та зовнішньополітичного вектору.
3. Проаналізувати зміни (кількісні або якісні) на території Сирії, контрольованій Туреччиною.

⁴ Cambanis, T., Lund, A. et al., *Hybrid Actors: Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East*, The Century Foundation

⁵ <https://www.cfr.org/interactive/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-syria>

⁶ Пашаєв О. Туреччина-Росія-Сирія: з чого все почалося та чим усе закінчиться [Електронний ресурс] / Осман Пашаєв. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/02/kolonka/osman-pashaev/svit/turechchyna-rosiya-syriya-choho-vse-pochalosya-ta-chym-use-zakinchytysya>.

На мою думку найкраще використати метод дослідження окремих випадків (case метод). Адже кожен військовий конфлікт унікальний, має різні ознаки, характеристики, результати. Тому для кожного конфлікту необхідні різні стратегії, які враховують специфіку конфлікту, сторони, особливості регіону, тощо. Саме тому необхідно досліджувати конкретний випадок – сирійський конфлікт. Частина дослідників сходяться на думці, що Туреччина не має конкретної стратегії, а діє імпульсивно та ситуативно, активно демонструючи силу та намагаючись використати певні події та ситуації на свою користь. Це також є однією з ознак «султанських авторитаризмів». В «Червоній книзі» Турецької Республіки написано (що відомо з відкритих джерел) – що завданням Туреччини є зайняття домінуючих позицій в регіоні та створення безпекової зони, адже пріоритетом національної безпеки Турецької Республіки є внутрішня безпека та боротьба з внутрішніми та зовнішніми ворогами. Саме тому не виключається можливість того, що існують основні підвалини військово-політичної стратегії, а решта – виключно ситуативні реакції Ердогана. Єдині рамки, які обмежують Турецьку Республіку є членство в НАТО. Не виключено, що Ердоган міг стати союзником Башара Асада в боротьбі з курдами, проте це неможливо через позицію партнерів по НАТО проти сирійських урядових військ на чолі з Башаром Асадом.

Під час написання свого дослідження я планую встановити причини участі Туреччини в Сирійському конфлікті, зробити припущення про їх справжні цілі та плани в Сирії. Також встановити стратегію Туреччини в Сирії та виявити причини поразок, невдач та перемог турецької армії під час конфлікту. Однією з найважливіших теорій – яку я намагатимусь спростувати або підтвердити, це теорія, яка випливає з гіпотези, що «турки беруть участь в Сирійському конфлікті лише для забезпечення безпеки власних кордонів» (цю тезу висловив президент країни Реджеп-Таїп Ердоган. Проте багато науковців та аналітиків сходяться на думці, що ще однією причиною є геноцид курдів, які проживають біля кордонів з Туреччиною. Це необхідно перевірити та підтвердити або спростувати. Також необхідно перевірити вищеназвану гіпотезу про ситуативність дій Реджепа Таїпа Ердогана в Сирії.

Також у своїй науковій роботі буду використовувати контент-аналіз, в якому я проаналізую публічні виступи Реджепа Таїпа Ердогана протягом 2015-2019 років та виступи Реджепа Таїпа Ердогана протягом 2018-2020 років. В першому випадку буду аналізувати частоту вживання таких слів як «армія», «релігія», «традиційні сімейні цінності», «курди», «тероризм», «політика». А протягом 2018-2020 років я буду звертати увагу на згадування в контексті Сирії, сирійського конфлікту або сирійських питань – біженців, курдів, сирійських союзників та ворогів. Програма, яку я буду використовувати це Textanz. На мою думку, можна вивести гіпотезу, що Ердоган досить сильно залежить від успіхів армії в Сирії, відповідно якщо президент стане рідше згадувати Сирію в інформаційному полі Турецької Республіки, то можна прослідкувати залежність від успіхів або поразок в Сирії.

Буду використовувати під час написання кількісні дані, а саме – чисельність контингенту збройних сил Турецької Республіки в Сирії, збільшення чи зменшення видатків на оборону, збільшення чи зменшення загальної чисельності турецької армії. Також буду використовувати індекс військової могутності «military firepower», за допомогою якого зможу порівняти прогрес чи регрес відбувався у ЗС Туреччини протягом 2016-2020 років (саме тоді Туреччина активно бере участь у війні в Сирії).

Турецька Республіка намагається стати ключовим гравцем в близькосхідному регіоні, тому намагається будь-яким чином закріпити свій успіх в Сирії. Реджеп Таїп Ердоган активно використовує кризові ситуації для збільшення власного впливу, заграє з РФ та просить підтримки у партнерів по НАТО, провадить активну зовнішню політику. Проте Сирія – не єдиний пріоритет Реджепа Таїпа Ердогана в зовнішній політиці.

Структура роботи:

Моя робота складається з вступу, двох розділів (один з яких має три підрозділи), висновків до кожного розділу, загальних висновків і списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В СИРІЙСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

1.1. Теоретичні основи дослідження військово-політичної стратегії турецької республіки в сирійському конфлікті

Тематика моєї магістерської роботи малодосліджена, адже досить часто вітчизняні науковці вивчають лише конфлікти історичні або конфлікти на території власної держави. Сфера наукових інтересів європейських чи американських дослідників є більш широкою, саме тому переважно зарубіжні дослідники вивчають, аналізують та пишуть про війну в Сирії. У цьому розділі я хотів би звернути увагу не тільки на методологію та теоретичні поняття, а й на історію Турецької Республіки, роль армії в Турецькій Республіці та зміни, які відбувалися протягом останніх 20 років як всередині Турецької Республіки, так і всередині основної сили Турецької Республіки – Збройних сил Турецької Республіки.

Війна в Сирійській Арабській Республіці тримає вже більше 9 років, та давно перестала бути лише «громадянською». Першопочатково досить багато країн, в тому числі європейських, були обережними в допомозі Сирії, проте з плином часу, досить багато країн, як членів НАТО, так і інший, як наприклад Російська Федерація, втрутилися безпосередньо у конфлікт. Не винятком була і Турецька Республіка, яка захищаючись формальним приводом захисту власного населення у прикордонних районах, що межують з Сирійською Арабською Республікою, перетнула кордон та окупувала частину Сирії.

Важливою складовою цього розділу є операціоналізація понять, яку доречно, на думку автора, провести саме тут. Вагомим аспектом дослідження є головні поняття, що використовуються в тексті найчастіше:

Армія — це організоване об'єднання озброєних людей, що створюється та утримується державою для ведення наступальної чи оборонної війни, яка і являє собою особливу політику цієї держави у формі озброєного протиборства.⁷ У

⁷ Енгельс Ф. Армия // Маркс К., Энгельс Ф., Соч. – 2-е изд. – Т. 14. – С. 5.

посібнику, складеному Міністерством Оборони Великобританії, зазначено, що центральною ідеєю армії є її так звана доктрина, яка повинна бути зрозумілою, достатньо пружною, щоб видозмінюватись відповідно до змін військової ситуації. «У своєму кінцевому відношенні до людського розуміння ця центральна ідея, або доктрина, — ніщо інше, як ідея, пристосована до будь-яких обставин»⁸.

Збройні сили Турецької Республіки – це політичний інститут, метою якого є збереження чинних традицій турецького суспільства, а також: забезпечення виживання та безпеки країни відповідно до Національної стратегії оборони; місія полягає у збереженні збройних сил як динамічної та активної інституції, яка може адаптуватися до швидких змін нашої епохи, здатна боротися з невизначеностями, ризиками та загрозами, які виникають внаслідок змін у сфері безпеки та оборони⁹.

Політичний інститут — установа, здатна приймати політичні рішення і втілювати їх у відповідні правові норми та практику державно-політичного і громадянського життя. Сукупність таких інститутів, що здійснюють владу і управління суспільством, становить політичну систему тієї чи іншої держави.¹⁰

Політична система — це сукупність політичних структур, норм, орієнтацій, що виконують функції інтеграції суспільства та сприяють прийняттю найбільш важливих політичних рішень.¹¹

Кемалізм — ідеологія турецького націоналізму, висунута Мустафою Кемалем Ататюрком. Досі вважається офіційною ідеологією Турецької республіки. В основі кемалізму лежать «шість стріл»: республіка, націоналізм, народність, лаїцизм (секуляризм), етатизм та революційність. Народність передбачає боротьбу проти класової нерівності, секуляризм — відділення держави від релігії, етатизм — побудова змішаної економіки.

⁸ Army doctrine primer [Електронний ресурс] // gov.uk. — 2011. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.gov.uk/government/publications/adp-army-doctrine-primer>.

⁹ Republic of Turkey.Ministry of National Defence [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://www.msb.gov.tr/Bakanlik/Misyon>.

¹⁰ Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні [Навчальний посібник] / Анатолій Дмитрович Пахарев. — Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України, 2011. — 182 с.

¹¹ Политология: Учебное пособие / Под ред. А. С. Тургаева, А. Е. Хренова. — СПб.: Питер, 2005. — 560 е.: ил. — (Серия «Учебное пособие»).

Мілітаризація — дії державних органів у економічній, політичній, соціальній сферах політичної системи держави, спрямовані на нарощування військової потужності. Мілітаризація має п'ять основних показників: ідеологія, що прославляє війну; схильність до застосування сили; нарощування військової потужності; надмірний вплив (як інституту військового, так і військово-промислового комплексу); і вплив військових відносин на соціальні відносини в цілому¹².

Ердоганізм — персоналістичний режим, який визначає турецький режим, як такий, що поєднує в собі елементи виборчого авторитаризму, неопатримоніалізм, ісламізм і популізм¹³.

Військова стратегія – Ліделл Харт визначав військову стратегію як «мистецтво розповсюдження та застосування військових засобів для досягнення цілей політики».

Політична стратегія – визначення довготривалої мети, широкої програми дій, повсякденних завдань, загальної довготривалої лінії політичної поведінки, основних напрямків діяльності, науково обґрунтованого розвитку реальних політичних подій і явищ тощо. Стратегія визначає і забезпечує основний напрямок політичної діяльності суб'єктів влади та політики. Її об'єктом є вироблення головної мети, програм на певному етапі політичної діяльності суб'єктів політики, шляхів та мір їхнього досягнення. В умовах демократизації громадського життя визначаються основна ланка, головний напрямок у політичному процесі, черговість політичних проблем, що вирішуються.¹⁴

Війна в Сирії – збройний політичний конфлікт, що розпочався 15 березня 2011 року з демонстрацій, що були частиною Арабської весни. Влітку 2011 демонстрації переросли в збройні протистояння, що поклало початок

¹² International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition) [Електронний ресурс] // Science Direct. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780080970868960422>.

¹³ The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey [Електронний ресурс] / Ihsan Yilmaz, Galib Bashirov // researchgate. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/323950604_The_AKP_after_15_years_emergence_of_Erdoganism_in_Turkey.

¹⁴ Коротец И. Д. Политология: [Словарь] [Електронний ресурс] / Коротец И. Д. – Р-н-Д. : РГУ В. Н. Коновалова, 2010. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/183/>

громадянської війни. Країни НАТО активно допомагають повстанцям, постачаючи зброю та надаючи авіапідтримку, що дає можливість повстанцям боротися проти режиму Асада. Конфлікт триває донині, збираючи навколо себе все більше іноземних акторів, що переслідують власні цілі.

Контент-аналіз – (content-analysis) – це алгоритм методів якісного аналізу даних, який використовують під час вивчення комунікативно-значущих матеріалів.¹⁵

У своїй науковій роботі я хочу використовувати метод контент-аналізу, що дозволить мені побачити, як змінювалася риторика Президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана, у якого протягом останніх 10 років були досить напружені відносини з власними збройними силами. Армія Турецької Республіки займає особливу роль в житті країни, протиставляючи себе на противагу будь-якій владі, контролюючи дотримання принципів світської держави. Ердоган прагнув змінити це, тому розпочав процес знищення армії як політичного інституту. Йому це вдалося, підпорядкувавши Збройні Сили Турецької Республіки безпосередньо Президенту та близьким до нього людям. Майже всі командні та керівні посади займають соратники Ердогана, що перетворює армію на зручний інструмент в руках правителя.

Над даною проблематикою працюють переважно іноземні науковці – російські або європейські та американські дослідники. Війна в Сирії не дуже актуальна для українського наукового та медіа простору, адже переважна більшість українських дослідників аналізують війну на Сході України, в той час як Сирія потрапляє в поле інтересів, в тому числі наукових, таких країн як РФ, США, Велика Британія. Також пишуть на тему сирійського конфлікту дослідники Стокгольмського інституту миру (SIPRI). Це такі автори як: Коваль Н.¹⁶, Волович

¹⁵ Мацієвський Ю. В. Як писати наукові роботи з політології? : [навчальний посібник] Видання друге, перероблене і доповнене / Ю. В. Мацієвський, В. М. Лебедюк. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 148 с.

¹⁶ Коваль Н. Туреччина і Європа: болото непевного майбуття [Електронний ресурс] / Надія Коваль. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/international/turechchina-i-yevropa-boloto-nepevnogo-maybuttya-255567_.html.

О.¹⁷, Naugom L.¹⁸, а також Васильєв А. Д.¹⁹ та Д. В. Стрельцов²⁰. Всі перелічені дослідники досліджують зміни в зовнішній політиці Турецької Республіки, пишуть аналітичні статті про внутрішню та зовнішню політику Реджепа Таїпа Ердогана або аналізують взаємини Туреччини із союзниками та ворогами. Окремо варто виділити тему, про яку вже сказано дуже багато – зміна ролі армії у внутрішньому житті країни, та відхід від принципу світської держави.

Сирійський конфлікт – унікальний, як за кількістю учасників, так і за методами участі в ньому. Саме тому я буду розглядати Сирійський конфлікт як окремий кейс, не пов'язуючи участь Туреччини в будь-яких конфліктах до або після участі в сирійському. Сирія досить багата країна в плані ресурсів, а війна на її території дозволяє розширювати свій вплив та/або присутність країн на Близькому Сході. Проте наявність «важковаговиків» геополітики, таких як США або Російська Федерація, ускладнюють та стримують будь-яку активізацію участі Турецької Республіки. Частина дослідників сходяться на думці, що Туреччина не має конкретної стратегії, а діє імпульсивно та ситуативно, активно демонструючи силу та намагаючись використати певні події та ситуації на свою користь. Це також є однією з ознак «султанських авторитаризмів» – відсутність стабільної стратегії, ситуативне реагування на ситуацію, підміна понять, маніпуляції.

Варто також звернути увагу, що в одному з своїх виступів Ердоган заявив, що Турецька Республіка бере участь в Сирійському конфлікті лише для забезпечення безпеки власних кордонів.²¹ В «Червоній книзі» Турецької Республіки написано (що відомо з відкритих джерел) – що завданням Туреччини є зайняття домінуючих позицій в регіоні та створення безпекової зони, адже пріоритетом національної безпеки Турецької Республіки є внутрішня безпека та боротьба з внутрішніми та

¹⁷ Волович О. Туреччина — Лівія: новий етап відносин [Електронний ресурс] / Олексій Волович. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/konflikt-zones/turechchina-liviya-novij-etap-vidnosin/>

¹⁸ Naugom L. The Turkish Armed Forces Restructured [Електронний ресурс] / Lars Naugom. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/566-the-turkish-armed-forces-restructured.html>.

¹⁹ Васильєв А. Д. Армия в социально-политической жизни Турции // Проблемы востоковедения. 2009. No (4) 46. С. 70–90.

²⁰ Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

²¹ Куса І. Операція «Джерело миру»: чого прагне Ердоган у Сирії? [Електронний ресурс] / Ілля Куса – Режим доступу до ресурсу: <http://civildiplomat.com/publications/operaciya-dzherelo-miru-chogo-pragne-erdogan-u-sirii>.

зовнішніми ворогами. Саме тому не виключається можливість того, що існують основні підвалини військово-політичної стратегії, а решта – виключно ситуативні реакції Ердогана. Ця гіпотеза варта уваги, саме тому потрібно підтвердити або спростувати цю гіпотезу.

Отже, в своїй науковій роботі основними завданнями, які я ставлю перед собою, є:

1. Визначення реальних причин участі Реджепа Таїпа Ердогана та турецької армії в сирійському конфлікті; стратегії Турецької Республіки та причини агресивної зовнішньої політики Ердогана.
2. Знайти відповіді на запитання: «Чому Турецька Республіка продовжує участь у Сирійському конфлікті, навіть попри погіршення зовнішньополітичних відносин?» та «Якої стратегії притримується та які цілі переслідує Турецька Республіка в Сирійському конфлікті?»
3. Проаналізувати за допомогою контент-аналізу зміни у риторичі Реджепа Таїпа Ердогана стосовно сирійського конфлікту, збройних сил та зовнішньополітичного вектору.
4. Визначити наявність кількісних змін в контингенті військ в Сирії.

Поставлені вище завдання дозволять побачити зміни в інформаційному полі Турецької Республіки та зміни в зовнішньополітичній риторичі, які відбулися протягом останніх років та визначити причини даних змін.

1.2 Збройні сили турецької республіки та їх становище в II половині XXI століття

З моменту створення Турецької республіки армія відігравала стримувальну та контролюючу роль. Після так званої «кемалістської ери», що закінчилася на початку 50-х років XX століття (після виборів у 1950 році), військові зайняли позицію, якої вони дотримуються і сьогодні — опозиційну та антиісламістську. Мустафа Кемаль Ататюрк проголосив Туреччину світською державою, в якій немає місця для релігії у владних структурах. І армія пильно стежила за дотриманням цього правила до початку XXI століття.

Також одним з основних завдань армії є боротьба з зовнішніми та внутрішніми ворогами. До таких чинна влада відносить курдів, які воюють на боці Робітничої партії Курдистану. Робітнича партія Курдистану віднесена до терористичних організацій, яка веде підривну діяльність всередині Турецької республіки та має на меті утворення власної автономії всередині Турецької Республіки. Основною метою курди називають збереження власної ідентичності та завершення переслідувань турками.

Чинний президент Туреччини, Реджеп Таїп Ердоган, знаходиться при владі з 2003 року. Спочатку на посаді прем'єр-міністра, а тепер — на посаді президента. За ці 14 років він домогся того, чого не змогли зробити попередні кандидати на посту Президента Турецької Республіки за 50 років: фактично, знищив армію як політичний інститут, ключових політичних акторів посадив за ґрати, а на їх місця призначив своїх довірених осіб. І все це відбулось законним шляхом, хоча інколи йому доводилося консультуватись з радниками, аби не перейти межу закону.

Реджеп Таїп Ердоган перебуває при владі з 2003 року, коли він став прем'єр-міністром Турецької Республіки. В Турецькій республіці 17 років (а саме з 14 березня 2003 року, коли Реджеп Таїп Ердоган став прем'єр-міністром Туреччини до 2018 року, коли Реджеп Таїп Ердоган закріпив свої повноваження та підписав новий антитерористичний закон) існував внутрішній конфлікт у політичній системі. Армія, захисник кемалізму та принципу світської держави, постійно намагалася стримувати Ердогана, який є прихильником ісламізму. Першопочаткові

заяви про те, що Туреччина залишиться світською державою, дотримувались доти, доки на посаді прем'єр-міністра Ердоган не отримав великої популярності та не досягнув успіху у боротьбі з корупцією, розвитку економіки, боротьбі з інфляцією. Тобто чим більше зростав його особистий рейтинг, тим більше влади Р. Т. Ердоган хотів отримати.

Але з приходом до влади Партії Справедливості та Розвитку відбулось багато змін. Позиціонування лідерів партії як поміркованих ісламістів, які взяли курс на розвиток економіки та європеїзації країни, позбавило військових ключових моментів, що гарантували їм легітимність як політичним гравцям. Реджеп Таїп Ердоган зміг розірвати стереотипи, за якими релігійність поєднувалась з відсталістю, а армія символізувала процвітання та модернізацію.

Після парламентських виборів 2007 року уряд змінив риторiku. Знову почалися репресії курдів, армія та жандармерія постійно нарощувала присутність на південному сході, проводячи силові акції проти курдів та періодично проводячи військові операції на території Іракського Курдистану. «В освяченій часом манері турецьке верховне командування відповіло наростанням репресій, перекиданням більшої кількості танків і жандармів на південний схід, військовими операціями на території північного Іраку. Мобілізація державних та парадержавних структур для придушення повстанців супроводжувалася шквалом націоналістичної істерії в громадянському суспільстві, що підживлювалася довгостроковим прикладом курдської автономії в Іраку, а також злиднями провінційного життя безробітної молоді»²². Уряд, на чолі з Ердоганом, керувався досить простою тактикою: «Якщо економічний бум закінчиться, демонструвати м'язи на фронті безпеки може виявитися перевіреною електоральною альтернативою. У стратегічному плані розрахунок такий: якщо дати армії у битві з тероризмом все, чого вона хоче, це дасть можливість партії працювати над досягненням своїх цілей в інших сферах»²³. Тобто відволікши армію на внутрішні (а з часом і зовнішні) проблеми, правляча

²² Андерсон П. Після Кемаля: правління Партії справедливості та розвитку [Електронний ресурс] / Перрі Андерсон – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/pislya-kemalya-pravlinnya-partiyi-sprave/>.

²³ Андерсон П. Після Кемаля: правління Партії справедливості та розвитку [Електронний ресурс] / Перрі Андерсон – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/pislya-kemalya-pravlinnya-partiyi-sprave/>.

партія отримала широкі можливості для поступової підготовки до повної узурпації влади. Становище погіршували різкі «перепади» в зовнішній політиці — відбувалася постійна зміна вектору з проєвропейського до проросійського і навпаки, постійні загравання почергово з двома сильними геополітичними гравцями призводили до нестабільної економічної ситуації та зменшення підтримки ЄС, що відтермінувало вступ до Європейського Союзу на невизначений термін.

Законодавство Турецької Республіки, яке регулює діяльність армії, як політичного інституту, також зазнало суттєвих змін. Найбільші зміни відбулися у 2010 та 2017 році, після Конституційних референдумів, обидва з яких були підтримані народом і зміни до Конституції були прийняті. Основною причиною проведення референдуму 2017 року стала спроба військового перевороту в ніч на 16 липня 2016 року. Це «розв'язало руки» президенту Р.Т. Ердогану та дозволило ввести зміни, про які він говорив і на яких наполягав ще з 2005 року (саме тоді міністр юстиції Джеміль Чічек запропонував перейти від парламентської республіки до президентської).

«Настав період відвертого застою в європейсько-турецьких відносинах, тож Туреччина почала відходити від проєвропейського курсу і проводити політику регіонального лідерства. Якість демократії, зокрема на тлі стрімкого наростання нестабільності у близькосхідному регіоні та намагання централізувати управління державою, погіршилася, і першим серйозним свідченням цього став розгін демонстрацій у парку Гезі у 2013 р. Перемога Ердогана на виборах президента у серпні 2014 р. започаткувала його довгий шлях до встановлення гіперцентралізованої президентської системи, а провал у 2015 р. нетривалої спроби порозумітися з курдами додав до внутрішньополітичної кризи ще один аспект»²⁴.

Такі висновки експертів дають змогу зрозуміти, що внутрішньополітична ситуація залишалася нестабільною, адже правляча партія на чолі з Реджепом Таїпом Ердоганом концентрувала владу в руках лідера країни, але одночасно

²⁴ Коваль Н. Туреччина і Європа: болото непевного майбуття [Електронний ресурс] / Надія Коваль. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/international/turechchina-i-yevropa-boloto-nepevnogo-maybuttya-255567_.html.

нарощувалась військова могутність задля боротьби з курдами, зниження кількості терактів на території Турецької Республіки та операцій на території інших країн. Тобто мілітаризація політичної системи Турецької Республіки невпинно збільшувалася, адже в правлячій еліті, яку частково складали і військові, не було іншої можливості для боротьби з внутрішніми та зовнішніми ворогами. Проте кардинальні зміни не змусили себе чекати — все змінилося після невдалої спроби перевороту 16 липня 2016 року. Після неї було видано цілий ряд важливих постанов, які змінили структуру Генерального штабу та структуру призначення і керування військами. Також було введено режим надзвичайного стану. Тепер начальника Генштабу буде призначати особисто президент, а кількість членів Вищої військової ради була зменшена. Президент був наділений повноваженнями надавати прямі накази командувачам військ, в обхід керівника Генштабу. Міністр оборони тепер може обирати працівників МО, а не задовольнятися відрядженими генералами, яких визначали командувачі військ. Також, змінам підлягає система військової освіти. Протягом двох років всі військові ВНЗ будуть об'єднані в єдиний Національний університет оборони при Міністерстві оборони. Багато підрозділів, таких як військова жандармерія або берегова охорона, будуть підпорядковані МВС²⁵.

«Відразу після арешту і відсторонення від роботи всіх реальних і потенційних опонентів Ердоган запровадив режим надзвичайного стану, припинив дію Європейської хартії прав людини, а також скасував принцип поділу влади. На практиці це означає запровадження в Туреччині цензури, заборону на будь-які акції протесту, право поліції затримувати і тримати під вартою необмежений час будь-яких опонентів влади»²⁶.

Режим надзвичайного стану було відмінено лише через 2 роки, у липні 2018 року, після позачергових президентських виборів. Так як максимальна тривалість

²⁵ Naugom L. The Turkish Armed Forces Restructured [Електронний ресурс] / Lars Naugom. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/566-the-turkish-armed-forces-restructured.html>.

²⁶ Яковина І. «Дар Небес». Переворот у Туреччині увінчався повним успіхом [Електронний ресурс] / Іван Яковина. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://nv.ua/ukr/publications/dar-nebes-perevorot-u-turechchini-uvinchavsja-povnim-uspihom-178163.html>.

режиму НС складає 6 місяців, парламент продовжував його 7!!! разів. Лише після прийняття нового антитерористичного закону, який експерти називають антидемократичним, було скасовано режим НС. Також було проведено дострокові парламентські та президентські вибори, які завершили перехід Туреччини від парламентської до президентської держави.

На шляху до посилення влади Реджеп Таїп Ердоган не зупиняється ні перед чим — він без коливань знищує і військові академії з багаторічними, багатовіковими традиціями, і розпорошує командування армією, яке в умовах війни буде зовсім неефективне, адже не буде єдності наказів та необхідного рівня координації. В разі призначення на командні пости цивільних управлінців (лояльних офіцерів не так вже й багато, особливо після масових чисток) — це буде шляхом до авторитарної країни зі слабкою армією, адже для отримання сильної армії, перш за все, керувати нею мають професіонали.

Владні структури зробили все можливе, щоб убезпечити та якнайдовше залишитися при владі. Багаторічні традиції занепадають, армія зазнає ще більших утисків. На даний момент система управління Збройними силами Туреччини досить заплутана, адже для знищення армії як політичного інституту приймали рішення, які, з точки зору військового управління та військової справи виглядають абсурдно. Єдине, що стримує армію від повного розпаду — це внутрішні та зовнішні конфлікти, які дозволяють підтримувати її боєздатність. Цілком зрозуміло, що армія в Турецькій республіці втратила свою колишню могутність і була позбавлена статусу захисника кемалізму. Хоч Мустафа Кемаль Ататюрк досі є наслідуваним національним героєм, Туреччина повернулася до старого устрою, який передбачає наявність потужного релігійного компоненту в державі та при владі. Турецька Республіка стоїть на порозі нової доби. Яке б майбутнє не чекало країну, армія вже не буде сильним політичним гравцем і не зможе впливати на внутрішні процеси в країні.

Згідно даним Стокгольмського інституту дослідження проблем миру, з 2008 року до 2018 ріст військових витрат Турецької Республіки склав 46%, та досягнув позначки у 18.2 мільярди доларів США. Це дозволило їм зайняти 15 сходинку у

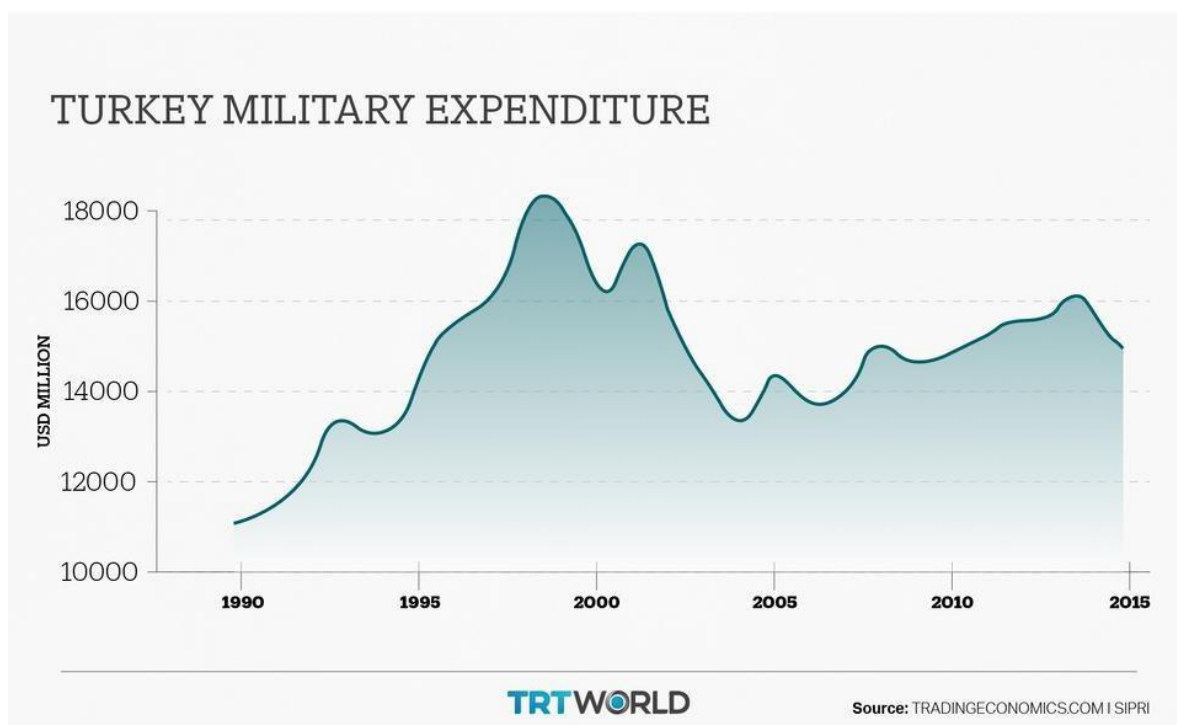
світовому рейтингу країни, які витрачають найбільше грошей на військові структури²⁷. Настільки великий ріст, навіть попри наявність загрози з боку самих військових та відсутність реакції на переворот (наприклад, зменшення бюджету після спроби перевороту) свідчать про те, що армія вже не становить загрозу і не розглядалася як загроза правлінню президента Ердогана. Це свідчить також про те, що постійна загроза з боку курдів змушує збільшувати фінансування армії. Також у період 2017-2018 років відбувся різкий стрибок у фінансуванні — з 17.8 до 22 мільярдів доларів США. Найімовірніше, це пов'язано з підготовкою та початком військових операцій в Сирії та закупівлею комплексів протиповітряної оборони російського виробництва С-400, перемовини про закупівлю яких почалися якраз у 2017 році. Також варто зазначити, що збільшення показника фінансування в доларах США не впливає з коливання курсу валют. Турецька ліра протягом останніх років зміцнилася, а затверджений бюджет урядом країни (в турецьких лірах) свідчить про реальне збільшення фінансування²⁸:

	Фінансування збройних сил Турецької Республіки в доларовому еквіваленті	Фінансування збройних сил Турецької Республіки в національній валюті
2008 рік	12482	22292
2009 рік	13357	25345
2010 рік	13087	26960
2011 рік	13214	28985
2012 рік	13504	32253
2013 рік	13838	35529
2014 рік	13917	38895
2015 рік	14355	43196
2016 рік	16630	53932

²⁷ TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2017 [Електронний ресурс] / [N. Tian, A. Fleurant, P. D. Wezeman та ін.] // SIPRI – Режим доступу до ресурсу: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-05/sipri_fs_1805_milex_2017.pdf.

²⁸ Military expenditure by country, in local currency, 1988-2018 [Електронний ресурс] // SIPRI. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20local%20currency%20%28pdf%29.pdf>.

2017 рік	17824	64248
2018 рік	22088	91569.46
2019 рік	20,4	108.12

Даний рисунок ілюструє, як змінювались військові витрати Турецької республіки. Можна чітко прослідкувати, що з приходом до влади Партії Справедливості та Розвитку, військові витрати різко знизилися, але після початку протистояння з курдами витрати знову почали рости. Під час напруження відносин між правлячою верхівкою країни та Збройними силами крива знову почала падати вниз, проте наразі, в кінці 10-х років XXI століття вони знову складають значну частину бюджету Туреччини.

Останнє десятиліття Туреччина постійно інвестує кошти у власний ОПК, який постійно розширюється та модифікується. Нестабільний зовнішньополітичний вектор та зовнішній тиск партнерів по НАТО змусили Турецьку республіку рухатися в напрямку самозабезпечення. Високоточні ракети малого та середнього радіусу дії, власне виробництво гелікоптерів та самохідних артилерійських систем дозволили країні стати великим світовим експортером та провідним експортером близькосхідного регіону.

Проте в оснащенні армії Туреччини наявні і проблеми. Більшість техніки, особливо танки, це техніка європейського виробництва, яка є морально застарілою. Модернізація ж такої техніки є дорогою та стикається з рядом політичних проблем, адже виробник, наприклад Німеччина, використовують необхідну модернізацію техніки для політичного тиску.

Протягом останнього десятиліття Турецька Республіка досить багато уваги сконцентрувала на зовнішній політиці власної країни. Особливо це помітно починаючи з 2015 року, коли Туреччина почала збільшувати власну присутність за межами Туреччини – в Африці, Близькому Сході, на Балканах. Прийняття нової «Червоної книги» – зовнішньополітичної стратегії Туреччини, яку неофіційно називають «секретною конституцією», збільшило активність Реджепа Таїпа Ердогана на зовнішньополітичній арені. Проте одним з головних інструментів для Президента Туреччини є армія, яка закріплює присутність республіки в інших країнах.

В 2015 році турецький танковий батальйон перетнув кордон з Іраком та увійшов на територію сусідньої країни. Офіційною причиною стала «підготовка

загонів, що воюють проти терористичних угруповань», проте згодом турецькі підрозділи хоч і покинули територію «Іракського Курдистану», проте залишили там військову базу.

Турецькі військові також активно залучаються до миротворчих місій під егідою НАТО та ООН. Турецькі миротворці брали участь у місіях в Ліберії, Кот-Д'Івуарі, Гаїті, військових операціях НАТО в Афганістані та Косово. В кінці вересня 2016 року Туреччина офіційно відкрила першу військову базу, що знаходиться не на території Туреччини. Дана база розташована в Сомалі, та призначена для навчання військовослужбовців цієї країни. В програмі навчання беруть участь близько 10500 сомалійських солдат.²⁹

В грудні 2015 року Туреччина та Катар, після проведених спільно загальновійськових навчань, підписали договір про створення на території Катару великої військової бази, на території якої будуть базуватись близько 3000 військовослужбовців. Стратегічно цей крок свідчить про спробу збільшити вплив Туреччини на безпекові процеси на території Перської затоки. Важливо додати, що Катар – потенційний покупець турецької зброї, що робить його досить перспективним союзником.

В липні 2016 року Турецька Республіка підписала ще один договір, згідно з яким у володіння Збройним Силам Турецької Республіки передавалась територія військової бази «Гизил Шярг» (Азербайджан), і частини аеродрому, що знаходиться за 45 км від Баку. Також ведуться перемовини з Албанією про створення власної бази на території країни. З 2010 року Албанія дозволила турецьким кораблям заходити в їх територіальні води.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що Турецька Республіка має певні проблеми з озброєнням та устаткуванням, тому прямо залежить від союзників по НАТО. Саме тому протягом останнього десятиліття Туреччина взяла курс на модернізацію та переозброєння, роблячи ставку головним чином на власний ВПК, який досить сильно зміцнився за останні роки.

²⁹ Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

Збройні сили Турецької Республіки, навпаки, були сильно послаблені внутрішньополітичною боротьбою та масовими чистками, за допомогою яких Реджеп Таїп Ердоган знищив армію як політичний інститут та призначив на ключові посади лояльних до себе генералів та адміралів. Також зміни відбулися в підпорядкуванні армії. Реджеп Таїп Ердоган перебрав на себе основні керівні функції, змінивши статус збройних сил з незалежного інституту до повністю залежного від Президента Турецької Республіки. Разом з тим, останні роки Ердоган все більше намагається посилити вплив Туреччини у близькосхідному регіоні та світі, доказуючи власним союзникам та ворогам, що Туреччина – світова країна з великими геополітичними амбіціями і давно переросла статус регіонального гравця. Проте наявні проблеми – кадровий голод, який після чисток в 2016-2017 роках досить сильно підірвав боєздатність турецької армії.

1.3 Курдський аспект у внутрішній та зовнішній політиці Турецької Республіки

Як вже зазначалося раніше, однією з можливих причин активізації Турецької Республіки в Сирійському конфлікті є боротьба з курдськими радикалізованими угрупованнями. Проте чому саме з курдами – народом, що не має власної держави, проте веде партизанську війну проти Туреччини вже багато років?

Проте неможливо розглянути турецько-курдські відносини, не зачепивши інших «важковаговиків» конфлікту – США, РФ, Сирійську Арабську Республіку.

Загалом турецько-курдський конфлікт триває між урядом Туреччини та бойовиками Робітничої Партії Курдистану, який почався у 1984 році і триває дотепер. Причиною невдоволення курдів стало анулювання Севрської мирної угоди, яка ще у 1920 році постановляла територіальні межі Курдистану, утворення якого на той момент підтримувала Туреччина та країни Антанти. Однак цей договір так і не вступив в силу і був скасований після підписання Лозаннського договору у 1923 році (також між Туреччиною та Антантою)³⁰.

За умовами останнього документу, Туреччині відходила більшість територій, які раніше належали їй та були завойованими іншими країнами, а натомість держава відмовлялась від претензій на Аравію, Єгипет, Судан та ряд інших країн, які на той час не могли себе захищати від загарбницької та агресивної політики Мустафи Кемалю Ататюрка.

В Туреччині було розпочато реформацію, і однією з головних ідей після двох Світових воєн було «отуречення». Курди були незадоволені такою політикою влади, яка з кожним роком все більш утискала їх національну ідентичність, і тому у 1961 році почалось курдське повстання, яке з перервами тривало кілька десятиліть. Зростання курдського націоналізму привело до виникнення Робітничої партії Курдистану (далі РПК), яка мала на меті не політичний вплив мирним шляхом, а агресивний супротив задля створення своєї

³⁰ - Історія сучасного світу. Соціально-політична історія XV- початку XXI століть – Київ: Знання, 2012. – 438 с. – (Четверте видання).

власної держави на території Туреччини. Через їх пропаганду турецькі курди піддавалися гонінням: використання курдської мови було заборонено, а сама курдська національність не визнавалася (офіційна влада стала називати курдів «гірськими турками»). РПК звернула на це увагу, і почала говорити про створення Курдистану як автономної республіки в складі Туреччини.

Туреччина довго не звертала на це питання своєї уваги, наполягаючи на зберіганні власної території і культури, і за свою неухважність заплатила велику ціну: у 1984 році РПК почала партизанську війну в південно-східних провінціях Туреччини. Через збройні конфлікти мирного населення з військовими угрупованнями курдів у війну була залучена регулярна турецька армія. У 1987 році в цьому регіоні було введено надзвичайний стан³¹.

До 2011 року турки та курди знаходились у стані запеклої боротьби за свої позиції, аж поки у 2013 році не підписали мирний договір. Причиною стала необхідність спільних дій проти ісламістських радикальних рухів, що спалахнули в центрі та на півночі Сирії.

У 2015 році РПК зробила заяву про неможливість співпраці з Туреччиною і відмовилась від пропозиції мирних перемовин. Результатом цього стало бомбардування турецькими військово-повітряними силами позиції курдів. Цікаво, що розрив мирного договору збігся з призначенням на свій пост президента Р.Т. Ердогана. Як зазначав сам політик, він вважає посилення курдських сил у прикордонній території з Туреччиною загрозливим. У своєму інтерв'ю з питання безпеки Туреччини він говорив: «На жаль, наш друг по НАТО (США) продовжує допомагати курдським терористам постачанням зброї. Це джерело нашого занепокоєння. Ми не дозволимо зробити терористичний коридор на півночі Сирії із виходом до Середземного моря. Ми зробимо усе необхідне у випадку такої загрози»³².

³¹ - 26 yılın kanlı bilançosu [Електронний ресурс] // Milliyet. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.milliyet.com.tr/26-yilin-kanli-bilancosu-gundem-1254711/>.

³² - "The USA air dropped weapons despite Turkish opposition" [Електронний ресурс] // Presidency of the Republic of Turkey. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3315/the-usa-air-dropped-weapons-despite-turkish-opposition.html>.

Наступним кроком протистояння з курдами стала операція «Оливкова гілка». 20 січня 2018 року армія Туреччини розробила новий військовий план, який виконувався в місті Афрін (Сирія). Ціллю цієї операції вважалась ліквідація курдських повстанських груп (Демократичного союзу та Загонів народної Самооборони), перебування яких було зафіксовано на територіях Північної Сирії. Вони розташувались близько до кордонів Туреччини, населення яких переважно складалося з курдів³³. Це розв'язало руки Ердогану, який негайно віддав наказ знищити загрозу будь-яким чином.

Як пише журналіст Мельвет Кавусоглу, «операція «Оливкова гілка», що передбачала військове вторгнення в Сирію, є насамперед актом самооборони проти наростання терористів, які вже виявилися агресивними проти наших населених пунктів. Маючи на своїй території 3,5 мільйона сирійців-біженців, Туреччина також має намір встановити мир в Сирії задля своєї власної безпеки»³⁴. У своєму тексті журналіст також намагається виправдати численну кількість жертв і довести, що звинувачування проти Туреччини є безпідставними, але, якщо подивитись на територію, по якій вдарили війська, стає зрозумілим, що політика Ердогана набула значення «катування» в цьому регіоні.

³³ - The Meaning of Operation Olive Branch [Електронний ресурс] // foreignpolicy. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://foreignpolicy.com/2018/04/05/the-meaning-of-operation-olive-branch/>.

³⁴ - The Meaning of Operation Olive Branch [Електронний ресурс] // foreignpolicy. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://foreignpolicy.com/2018/04/05/the-meaning-of-operation-olive-branch/>.

Ситуація в південно-східному регіоні Туреччини

- території під контролем турецької армії
- території під контролем озброєних курдів
- штучно створена зона деконфліктації
- територія під контролем уряду Сирії
- артилерійські вдари Туреччини по позиціях курдів

Рис. 3: Ситуація в південно-східному регіоні Туреччини

Згідно даних ресурсу Population Pyramid, густота населення Афріну та Алеппо є найбільшою в регіоні (близько 10,5 тис. осіб на км²)³⁵. А курдські конвої зі зброєю знаходились якраз на території близької до мирного населення, адже це було їх прикриттям від прямого збройного контакту з армією Туреччини. Артилерійські вдари по позиціях курдів призвели до загибелі не тільки терористичних угруповань, але й сирійського мирного населення, яке знаходилось поруч із терористами (аналіз проводився по кількості зруйнованих житлових будівель)³⁶.

³⁵ - Population Pyramids of the World [Електронний ресурс] // Population Pyramid. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.populationpyramid.net/ru/syrian-arab-republic/2017/>.

³⁶ - Стало известно количество жертв турецкой операции «Оливковая ветвь» [Електронний ресурс] // News Front. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://news-front.info/2018/01/28/stalo-izvestno-kolichestvo-zhertv-turetskoj-operatsii-olivkovaya-vetv/>.

Президент Ердоган заперечує ведення насильницької політики проти мирного населення і відстоює думку, що саме бойовики почали знищувати сирійців задля забруднення іміджу Туреччини в очах світової спільноти. Уряд Сирії, навпаки, звинувачує свого сусіда у загибелі своїх громадян та вимагає грошової компенсації. Реальна кількість жертв досі невідома і оцінюється незалежними експертами.

В той же час, Туреччина вторглася в Сирію як для боротьби з Ісламською державою, так і для боротьби з курдами, адже ситуація біля кордону Сирії та Туреччини частково нагадує ситуацію зі східними кордонами України – неконтрольований потік зброї, людей та іншої матеріально-технічної допомоги для курдів проникає всередину Туреччини та підживлює партизанську боротьбу РПК, яка отримує більше можливостей для ведення локальних бойових дій на території Турецької Республіки.

Отже, як можна побачити, з роками напруга між турками та курдами посилюється, а конфлікт набуває відвертого застосування важкої зброї із включенням у нього інших світових структур. Мирна угода, підписана у 2013 році, не принесла примирення двох народів та була розірвана під час президенства Р.Т. Ердогана, який доклав чимало зусиль задля винищення курдського населення, яке спричиняє супротив «отуреченню». Ідея утворення автономного Курдистану не сприймається населенням Туреччини через активну провладну пропаганду збереження власної ідентичності на території своєї держави, а гоніння курдів досі продовжується за допомогою націоналістично налаштованого авторитарного лідера.

Наступним кроком стала інтервенція на територію Сирійської Арабської Республіки. Союзники по блоку НАТО, а саме Сполучені Штати Америки, активно підтримують сирійських курдів та загони Сирійських Демократичних Сил, активно поставляючи їм зброю, боєприпаси, тощо. До 2019 року Туреччина брала лише епізодичну участь в бойових діях на території Сирії, проте в жовтні 2019 року Туреччина перетнула кордон та атакувала позиції СДС, які були союзниками США. США підтримують СДС, адже розглядають їх як вагому силу

для боротьби з загонами ІДІЛ на території Сирії, а Туреччина бачить в СДС продовження руху Робітничої Партії Курдистану, які є головними ворогами всередині Туреччини. Саме для боротьби з ними Туреччина, прикриваючись «захистом державних кордонів», вторглася на територію Сирії.

Це призвело до погіршення відносин з США, та, як наслідок, з НАТО. На це вплинув ще ряд зовнішньополітичних факторів, таких як постійна зміна зовнішньополітичного вектору Туреччини, що призводить до загострення ситуації на зовнішньополітичній арені. Останнім гучним скандалом стала закупівля Туреччиною систем протиповітряної оборони (ППО) російського виробництва – С-400. НАТО, в тому числі і США, розробник альтернативних систем ППО, не хоче, щоб Туреччина використовувала «ворожу» техніку. Тому досить ця закупівля викликала досить жаркий дискурс на зовнішньополітичній арені. Також одним з «наріжних каменів» стали суперечки США з Турецькою Республікою в Сирії. «Курдське питання» актуальне навіть за межами Туреччини. США підтримують курдське населення як матеріально, так і технічно, забезпечуючи зброєю та технікою. Це крок, необхідний для стримування «провладних» сил Башара Асада та боротьби з Ісламською Державою. В свою чергу, Туреччина не може допустити посилення позицій курдів, адже вони впритул наблизились до кордонів Туреччини.

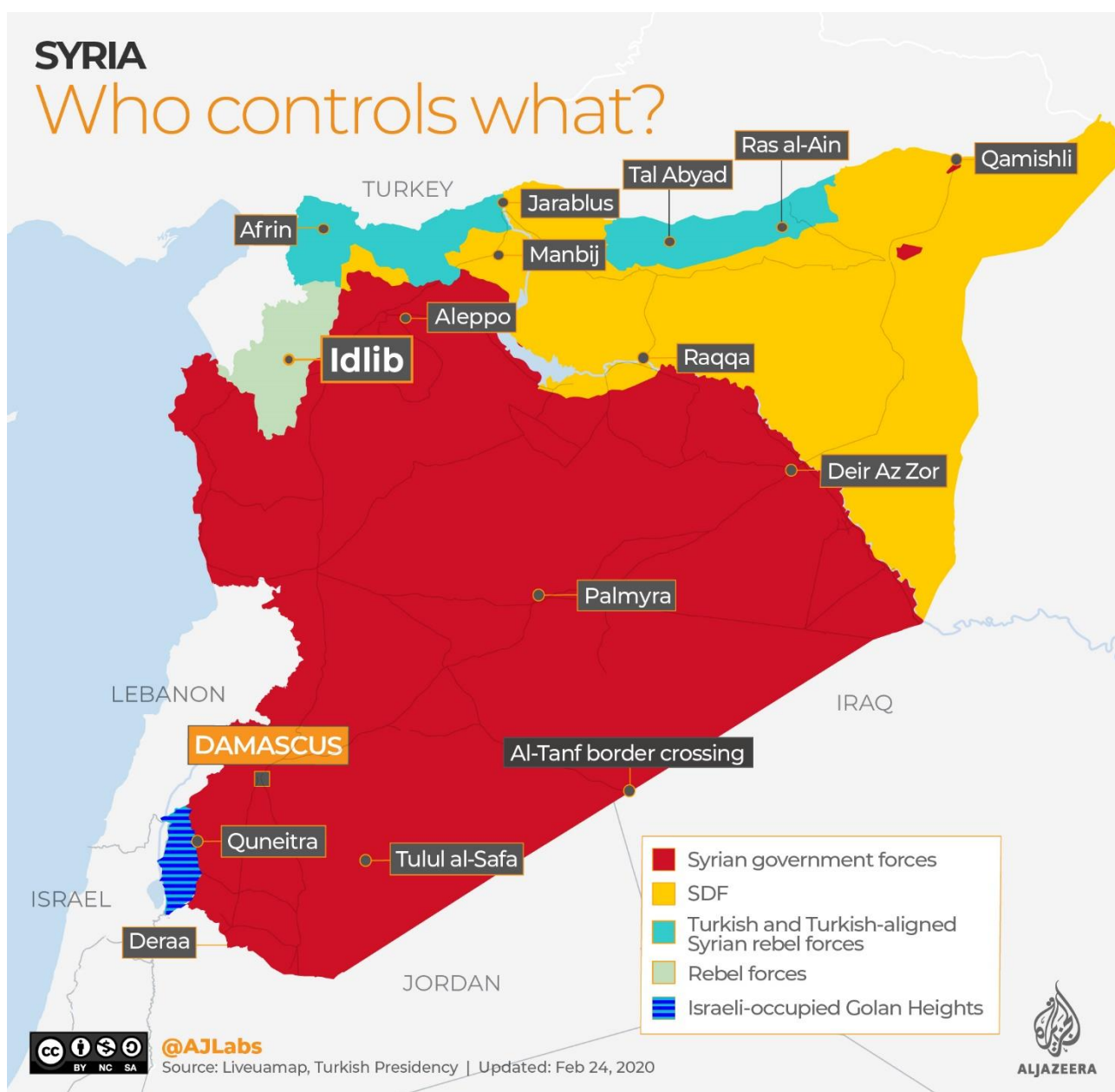
Важливо нагадати про ще одного «важковаговика» в Сирії – Російську Федерацію. Росіяни присутні у Сирії вже давно, проте офіційно вказують на присутність лише ВПС РФ. Неофіційно – в Сирії присутні також ПВК «Вагнера» (приватна військова компанія, що складається з найманців – колишніх військовослужбовців РФ) та підрозділи спеціального призначення, підрозділи ГРУ РФ. Військові бази знаходяться в Латакії (авіабаза «Хмеймім»), в Тартусі, Тіас, Шайрат. Росіяни тісно співпрацюють з урядовими силами Асада, підтримують війська авіацією, проводять спецоперації, постачають зброю та боєприпаси в Сирію.

Зовнішньополітичні відносини Турецької Республіки та Російської Федерації досить складні та напружені. У 2015 році Туреччина збила російський

бойовий літак над своїм повітряним простором, що поклало початок напруженим дипломатичним відносинам та «неоголошеній холодній війні». Проте через 2 роки співпраця поновилася, аж до закупівлі нової російської техніки, такої як С-400. Проте на початку 2020 року в Сирії літаки Башара Асада розбомбили колону турецької техніки та вбили близько 40 військовослужбовців Турецької Республіки, стільки ж отримали поранення. Це знову поставило Туреччину на грані війни з Росією, адже жодна операція сирійців не проходить без відома командування РФ. Тому Анкара звинувачувала Росію в смерті своїх військових. Також Туреччина провела «акції помсти», після яких заявила що близько 300 прихильників Асада було знищено. Надалі Туреччина сконцентрувалася на захисті досягнуто успіху в Сирії та активних бойових дій не проводила. «За словами турецького лідера Реджепа Таїпа Ердогана, основною проблемою, з якою зіткнулася нині Туреччина в Ідлібі, є використання повітряного простору Сирії. "У цей момент найбільша проблема для дій збройних сил Туреччини в Сирії - перешкода використання повітряного простору. Сподіваємося, що в недалекому майбутньому владнаємо і це питання", - сказав турецький лідер.»³⁷

На даний момент, а саме осінь 2020 року, ситуація в Сирійському конфлікті виглядає наступним чином:

³⁷ Ердоган назвав "найбільшу проблему" армії Туреччини в Ідлібі [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/26/7106804/>.

Війська ІДІЛ майже повністю знищено. Більшу частину Сирії контролює Башар Асад та його урядові війська. Другою за величиною є територію, яку контролюють Сирійські Демократичні Сили, які воюють проти Туреччини, урядових військ та ІДІЛ. Останніми за величиною територіями володіють турки та сирійські про-турецькі повстанці. Вони контролюють значну частину кордону Туреччини з Сирією та розташовані переважно північніше урядової траси М4.

Наразі війна в Сирії триває. Туреччина контролює частину північних територій Сирії, та готова надалі боротися з курдами задля очищення територій, що межують з кордонами Турецької Республіки, від «курдів-терористів». Чисельність армії Турецької республіки постійно зростає. У 2017 році

чисельність складала 710 565 осіб³⁸, у 2018 році вона зросла до 743 415 осіб³⁹. В 2019 році цей показник складає приблизно таку ж саму цифру, приблизно 750 000 осіб. Збільшення чисельності Збройних сил Турецької Республіки зумовлене, передусім, участю у збройних конфліктах на території Сирії та Іраку. Наразі армія, повністю підпорядкована Президенту Туреччини, не становить загрози для авторитарного правління Реджепа Таїпа Ердогана, тому можна, не боючись нових переворотів, збільшувати кількість армії. Наразі Туреччина хоче захистити захоплені вже території, а також продовжувати тиск на курдів, які все одно частково знаходяться біля кордону з Туреччиною.

Курдське питання наразі стоїть досить гостро в Туреччині, адже протягом 10 останніх років відбулася радикалізація боротьби між курдами та офіційною Анкарою. Країни Заходу засуджують геноцид курдів, проте Ердоган відкидає звинувачення європейських країн та зазначає, що «всі хочуть Туреччині лише зла». Своїм завданням в цьому питанні Ердоган ставить повне вирішення цієї проблеми через знищення та підпорядкування радикальних курдських угруповань.

³⁸ These are the 25 most powerful militaries in the world in 2017 [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.businessinsider.com/most-powerful-militaries-in-the-world-ranked-2017-11>.

³⁹ The World's Most Powerful Militaries In 2018 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ceoworld.biz/2018/11/23/the-worlds-most-powerful-militaries-in-2018/>.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Війна в Сирійській Арабській Республіці тримає вже більше 9 років, та давно перестала бути лише «громадянською». Першопочатково досить багато країн, в тому числі європейських, були обережними в допомозі Сирії, проте з плином часу, досить багато країн, як членів НАТО, так і інший, як наприклад Російська Федерація, втрутилися безпосередньо у конфлікт. Не винятком була і Турецька Республіка, яка захищаючись формальним приводом захисту власного населення у прикордонних районах, що межують з Сирійською Арабською Республікою, перетнула кордон та окупувала частину Сирії.

Участь Турецької Республіки в сирійському конфлікті забезпечує армія Турецької Республіки. Проте дії турецької армії не були зразковими, було допущено ряд помилок під час проведення загальновійськових операцій. Причиною невдалих дій армії стала внутрішньополітична ситуація в країні.

Збройні сили Турецької Республіки, були сильно послаблені внутрішньополітичною боротьбою та масовими чистками, за допомогою яких Реджеп Таїп Ердоган знищив армію як політичний інститут та призначив на ключові посади лояльних до себе генералів та адміралів. Також зміни відбулися в підпорядкуванні армії. Реджеп Таїп Ердоган перебрав на себе основні керівні функції, змінивши статус збройних сил з незалежного інституту до повністю залежного від Президента Турецької Республіки. Разом з тим, останні роки Ердоган все більше намагається посилити вплив Туреччини у близькосхідному регіоні та світі, доказуючи власним союзникам та ворогам, що Туреччина – світова країна з великими геополітичними амбіціями і давно переросла статус регіонального гравця. Проте наявні проблеми – кадровий голод, який після чисток в 2016-2017 роках досить сильно підірвав боєздатність турецької армії.

«Курдське питання» є одним з наріжних каменів турецької зовнішньої та внутрішньої політики. Ердоган знищує курдські радикальні угруповання як всередині, так і ззовні країни. Робітнича партія Курдистану віднесена до терористичних організацій, яка веде підривну діяльність всередині Турецької республіки та має на меті утворення власної автономії всередині Турецької

Республіки. Основною метою курди називають збереження власної ідентичності та завершення переслідувань турками.

Новим етапом боротьби з курдами стала інтервенція на територію Сирійської Арабської Республіки. Союзники по блоку НАТО, а саме Сполучені Штати Америки, активно підтримують сирійських курдів та загони Сирійських Демократичних Сил, активно поставляючи їм зброю, боєприпаси, тощо. До 2019 року Туреччина брала лише епізодичну участь в бойових діях на території Сирії, проте в жовтні 2019 року Туреччина перетнула кордон та атакувала позиції СДС, які були союзниками США. США підтримують СДС, адже розглядають їх як вагомую силу для боротьби з загонами ІДІЛ на території Сирії, а Туреччина бачить в СДС продовження руху Робітничої Партії Курдистану, які є головними ворогами всередині Туреччини. Саме для боротьби з ними Туреччина, прикриваючись «захистом державних кордонів», вторглася на територію Сирії.

Курдське питання наразі стоїть досить гостро в Туреччині, адже протягом 10 останніх років відбулася радикалізація боротьби між курдами та офіційною Анкарою. Країни Заходу засуджують геноцид курдів, проте Ердоган відкидає звинувачення європейських країн та зазначає, що «всі хочуть Туреччині лише зла». Своїм завданням в цьому питанні Ердоган ставить повне вирішення цієї проблеми через знищення та підпорядкування радикальних курдських угруповань.

Тобто Ердоган проводить власну жорстку політику з відстоювання інтересів Турецької Республіки. В Сирії Ердоган зайняв досить вигідні позиції на півночі та закріпив свій статус гравця, з яким треба рахуватися в сирійському конфлікті.

РОЗДІЛ II. АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В СИРІЙСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

Турецька Республіка – один з лідерів Близькосхідного регіону, який намагається використати будь-яку можливість для укріплення власних позицій та поширення власного впливу. Яскравим прикладом є неформальна участь Туреччини у війні в Нагірному Карабаху: вона поставляла нову, високотехнологічну зброю Азербайджану та дозволила повністю переозброїтись, внаслідок чого Азербайджан мав велику перевагу в озброєнні. Також багато експертів сходяться в думці, що Туреччина «дала згоду» на активізацію дій Азербайджану в Нагірному Карабаху, а потім активно сприяла та стримувала від втручання ще одну сторону – Російську Федерацію.

Одним з основних завдань армії є боротьба з зовнішніми та внутрішніми ворогами. До таких чинна влада відносить курдів, які воюють на боці Робітничої партії Курдистану. Робітнича партія Курдистану віднесена до терористичних організацій, яка веде підривну діяльність всередині Турецької республіки та має на меті утворення власної автономії всередині Турецької Республіки. Основною метою курди називають збереження власної ідентичності та завершення переслідувань турками. Союзниками РПК є члени терористичного угруповання «Яструби свободи Курдистану», які мають за мету створення незалежної курдської держави в південно-східній частині Туреччини.

Проте курдські радикалізовані угруповання – не єдине джерело небезпеки. Країна постійно знаходиться під прицілом інших радикальних терористичних угруповань, таких як «ІДІЛ». Бойовики «Ісламської держави» проводять постійні теракти, переважно за допомогою терористів-смертників.

Турецька Республіка визнає як РПК, так і ІДІЛ, терористичними організаціями. Робітнича партія Курдистану воює як проти Туреччини, так і проти радикальних ісламістських угруповань, таких як «Ісламська держава».

Збройні сили Турецької Республіки беруть участь не лише у внутрішніх спецопераціях, а й зовнішніх конфліктах. Туреччина провела ряд військових операцій в Сирії, відомих як «Щит Євфрату», «Оливкова гілка» та «Джерело

миру». В усіх операціях, проведених на території Сирії поблизу сирійсько-турецького кордону, чітко простежується одна риса: всі операції спрямовані або повністю, або частково проти РПК або їх союзників (Сирійський Курдистан, Демократичні сили Сирії). Реджеп Таїп Ердоган обгрунтував військову інтервенцію в Сирії «захистом державного кордону Туреччини від радикальних терористичних угруповань».

Турецька Республіка під проводом Реджепа Таїпа Ердогана постійно інвестує кошти у власний оборонно-промисловий комплекс, який постійно розширюється та модифікується. Нестабільний зовнішньополітичний вектор та зовнішній тиск партнерів по НАТО змусили Турецьку республіку рухатися в напрямку самозабезпечення. Високоточні ракети малого та середнього радіусу дії, власне виробництво гелікоптерів та самохідних артилерійських систем дозволили країні стати великим світовим експортером та провідним експортером близькосхідного регіону.

Більшість техніки, особливо танки, це техніка європейського виробництва, яка є морально застарілою. Модернізація ж такої техніки є дорогою та стикається з рядом політичних проблем, адже виробник, наприклад Німеччина, використовують необхідну модернізацію техніки для політичного тиску. Тому Турецька Республіка, на чолі з Р. Т. Ердоганом докладає значних зусиль для зміцнення економічної та військової складової. Геополітичні амбіції президента, який прагне перетворити Туреччину на ключового геополітичного гравця Близького Сходу, не влаштовують партнерів по НАТО. Також США та ЄС засуджують геноцид курдських меншин, який проводить Ердоган. Постійні зміни зовнішньополітичних векторів (від європейського до російського і навпаки) періодично загострюють відносини з європейськими лідерами, тому Реджеп Таїп Ердоган зможе і надалі нарощувати військову міць лише в разі наявності достатньої кількості ресурсів, а збільшення військової міці призводить до збільшення геополітичних амбіцій «нового султана» Турецької Республіки – Реджепа Таїпа Ердогана.

Відповідно до збільшень амбіцій, Ердоган починає проводити все більш агресивну зовнішню політику, що дозволяє збільшувати власний вплив. Ще одним вагомим фактором, який підштовхує Ердогана до більш агресивної політики, є підтримка виборців. Адже виборці Ердогана прагнуть, щоб їх улюбленець був сильним лідером, який «поставить на коліна» ворогів нації, та приведе Турецьку Республіку до минулої, славетної імперії.

Проте електорат – не єдина причина, з якої Ердоган почав проводити агресивну, войовничу політику. За останні 5 років Туреччина почала з'являтися в багатьох країнах східного Середземномор'я та Близького Сходу. Перевезення зброї до Лівії, напруга біля берегів Кіпру та боротьба за пошук газових та нафтових родовищ в Середземному морі, боротьба з курдами в Іраку та Сирії, підтримка Азербайджану – всюди Туреччина, на чолі з Ердоганом, є однією з сторін. Саме тому союзники Туреччини по НАТО висловлюють занепокоєння, а неформально називають Турецьку Республіку «головним болем» НАТО. Причини такої агресивної поведінки у новій зовнішньополітичній концепції Туреччини, яка почала змінюватись в 2015 році. Після втрати більшості в парламенті Ердоган був змушений заручитись підтримкою націоналістів та неонаціоналістів. Останні, в свою чергу, притримуються максимально жорстких поглядів на вирішення різноманітних внутрішніх та зовнішніх проблемних питань. Відповідно, частково Ердоган підігрує своїм націоналістичним союзникам та виконує їх вимоги, частково – знову намагається перетворити Туреччину на сильну державу, яка самотужки зможе бути лідером регіону та провадити напористу, агресивну політику. Проте на даний момент створена лише видимість успіхів, адже жодна ціль до кінця виконана не була – в Нагірному Карабаху в останній момент з'явилися російські миротворці, в Східному Середземномор'ї «статус-кво» майже не змінився, в Сирії курди все ще утримують досить значну частину кордону з Туреччиною під власним контролем.

«Нова зовнішньополітична доктрина ставиться з підозрою до багатосторонності і спонукає Туреччину діяти в односторонньому порядку, коли

це необхідно. А це суперечить деяким цінностям Заходу. Проте, Туреччина припускає, що Захід занепадає, тому країна вважає, що слід розвивати тісніші зв'язки з такими країнами, як Росія та Китай. Також Туреччина виступає проти усталеного світового порядку, в якому панівну позицію займає Захід, і закликає до «капітального ремонту» міжнародних інституцій, таких як Організація Об'єднаних Націй, щоб дати голос іншим державам, а не лише країнам Заходу. Нова доктрина зовнішньої політики розглядає Туреччину як країну, оточену ворожими державами і покинуту західними союзниками. Саме тому країна проводить ініціативну зовнішню політику, яка ґрунтується на використанні військової сили. Така стратегія зовнішньої політики Туреччини є кардинально відмінною від минулої уваги країни до дипломатії, торгівлі та культурної взаємодії у відносинах з іншими державами. Зміни спричинені низкою внутрішніх та міжнародних факторів.»⁴⁰

Як я вже зазначав в раніше, в другому десятилітті XXI століття Туреччина почала провадити набагато активнішу зовнішню політику. Були відкриті декілька військових баз за межами країни, що позначили присутність Турецької Республіки в різних стратегічно важливих регіонах. Особливо це помітно починаючи з 2015 року, коли Туреччина почала збільшувати власну присутність за межами Туреччини – в Африці, Близькому Сході, на Балканах. Прийняття нової зовнішньополітичної стратегії Туреччини, дозволило збільшити активність Реджепа Таїпа Ердогана на зовнішньополітичній арені.

Протягом другого десятиліття було створено бази в Сомалі, Катарі, Азербайджані, Іраку. Розпочато новий етап співробітництва з Лівією після підписання у листопаді 2019 року двох меморандумів – про військове співробітництво та про розмежування континентального шельфу і створення виняткових економічних зон у Середземному морі. Це створило як правову базу в рамках міжнародного права та вивело на новий рівень зовнішньополітичні

⁴⁰ Гурин А. Чому Туреччина обрала «агресивну» зовнішньополітичну стратегію [Електронний ресурс] / Анастасія Гурин. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/WORLD/chomu-turechchina-obrala-ahresivnu-zovnishnopolitichnu-stratehiju-bbc.html>.

відносини країн за їх багатовікову історію, так і погіршило відносини Турецької Республіки з Грецією, Ізраїлем та Єгиптом, які намагаються оскаржити новостворені економічні зони в Середземному морі, так як зацікавлені в розвідці нафти та газу на Середземноморських шельфах.

Інтервенцію в Ірак турецькі війська здійснили для боротьби з терористами та навчання підрозділів повстанців, які борються проти терористів. В підсумку частина солдат залишилася на території Іраку.

Турецькі військові також активно залучаються до миротворчих місій під егідою НАТО та ООН. Турецькі миротворці брали участь у місіях в Ліберії, Кот-д'Івуарі, Гаїті, військових операціях НАТО в Афганістані та Косово. В кінці вересня 2016 року Туреччина офіційно відкрила першу військову базу, що знаходиться не на території Туреччини. Дана база розташована в Сомалі, та призначена для навчання військовослужбовців цієї країни.⁴¹

В грудні 2015 року Туреччина та Катар, після проведених спільно загальновійськових навчань, підписали договір про створення на території Катару великої військової бази, на території якої будуть базуватись близько 3000 військовослужбовців.

В липні 2016 року Турецька Республіка підписала ще один договір, згідно з яким у володіння Збройним Силам Турецької Республіки передавалась територія військової бази «Гизил Шярг» (Азербайджан), і частини аеродрому, що знаходиться за 45 км від Баку. Також ведуться перемовини з Албанією про створення власної бази на території країни. З 2010 року Албанія дозволила турецьким кораблям заходити в їх територіальні води.

Отже, навіщо Турецькій Республіці створювати бази саме в цих регіонах, хоча деякі знаходять досить далеко в географічному плані?

Катар – досить сильний союзник та покупець зброї. Катар бореться з терористичними угрупованнями, зокрема такими як ІДІЛ, тому частково вороги у Туреччини та Катару спільні. Також вигідне географічне розташування

⁴¹ Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

дозволяє контролювати події в Персидській затоці. Ірак – присутність у даній країні досить сильно заважає регіональному супротивнику Туреччини – Ірану. Наявність військової бази в Сомалі дозволяє мати вихід до Індійського океану та мати доступ до контролю Аденської затоки. Азербайджан – давній друг та союзник на Кавказі. Досить сильно пов'язує дані країни релігія. Як показали останні події, співпраця Туреччини та Азербайджану навіть сильніша, ніж всі вважали, що і показала остання війна в Нагірному Карабаху. Також присутність турків на Кавказі напружує росіян, та в певній мірі відкриває шлях до діалогу в багатьох питаннях, зокрема, сирійському питанні. Албанія теж «релігійний союзник», який має вихід до Середземного моря та Грецію в якості сусіда, яка має територіальні претензії щодо Кіпру.

Також дослідники відмітили⁴², що в діях Реджепа Таїпа Ердогана проглядається певний символізм, який покликаний ототожнити правління Ердогана з Османською імперією в часи найбільшого розквіту імперії та під час правління найуспішніших полководців-султанів. Наприклад, військова база в Сомалі була відкрита у вересні 2016 року, а 30 вересня 1520 року розпочалося правління Сулеймана-Великого, який був найуспішнішим полководцем в історії Османської імперії. Крім того, територія Сомалі за часів правління султана входила до складу Османської імперії.

Катар – теж один з таких прикладів. Османські солдати покинули Катар в 1915 році, а через 100 років «повернулися назад». Ця теза була широко поширена турецькою пресою.

Сирія – стратегічно важлива територія, яка теж була свого часу під контролем османів. В 2015 році, під час операції «Щит Євфрату» була проголошена теза, що «нащадки османів через 500 років знову повернулися в Сирію. Також акцентувалася увага на «історичному боргу», адже предки людей, які проживають на території Сирії, свого часу «захищали кордони Туреччини» (під час Першої Світової війни).

⁴² Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

Проте Сирія – це окремий випадок. Країна ослаблена громадянською війною, проте важлива в стратегічному плані для Ердогана. Саме тому інтервенція відбулася. Ердогану необхідний успіх та демонстрація сили, а саме цю можливість дала військова інтервенція в Сирію. Проте військові операції показали ще одну важливу деталь – після масових чисток в армії її боєздатність сильно впала, почало бракувати досвідчених військових, які мали досвід та могли успішно командувати. Саме тому сильно укріплені міста не піддавалися штурму досить довгий час, а брак досвідчених льотчиків зробив неможливим постійну авіапідтримку, яка прискорила б штурм міста (до чисток на кожен літак ВПС Туреччини приходилося близько 2 льотчиків, а після чисток – близько 0,8 льотчика⁴³). Дата початку операції теж вибрана не випадково – 24 серпня 1516 року султан Селим I переміг у битві в Північній Сирії армію мамлюків, внаслідок чого приєднав Сирію, Ліван та Палестину у склад Османської імперії.

Проте навіщо це Ердогану? Цей символізм, який активно поширюється пресою, близькою до президента є посланням, що Турецька Республіка знову готова і хоче стати імперією, повернути собі колишню могутність та силу. Це послання як до ворогів, так і до власного народу, який повинен підтримати свого султана в цій боротьбі. Неосултанізм Реджепа Таїпа Ердогана привів до того, що амбіції значно розширились, і тепер на меті – створення Неоосманської імперії.

Проте чи варто було починати участь в відкритому збройному конфлікті, маючи послаблену армію? Відповідь на це можна знайти у «неформальній стратегії» щодо ведення війни турками, яка наведена у статті экс-посла Туреччини в США Шюкрю Елекдага, що має назву «Стратегія 2.5 війни»⁴⁴. В ті часи (1990-ті роки) були актуальними інші конфлікти, тому в статті наведені саме вони. Екс-посол вважає, що Турецька Республіка повинна бути готова до одночасного ведення війни в Середземному морі проти Греції, на південному

⁴³ Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

⁴⁴ Васильев А. Д. Армия в социально-политической жизни Турции // Проблемы востоковедения. 2009. No (4) 46. С. 70–90.

сході проти Сирії та з курдами всередині країни. Підтвердження цьому ми знаходимо і в наш час, коли Турецька Республіка втрутилася в війну в Сирії, допомагала Азербайджану в Нагорному Карабаху та воювала з турками всередині країни. Звісно, якщо в 1990-х роках говорилося про повномасштабну війну, то зараз війна змінилася. На зміну регулярним арміям прийшли ПВК, найманці та пропаганда, а відкрите збройне протистояння часто заміщується гібридною війною.

Проте в сьогоденних реаліях варто піддати сумніву можливість Турецької Республіки бути країною 2.5 воєн. Велика територія, яка потребує захисту, терористичні угруповання всередині країни, які постійно намагаються дестабілізувати ситуацію всередині країни, потребують значних ресурсів для стримування. Тому в разі активної політики 2.5 воєн Туреччина, а зокрема Реджеп Таїп Ердоган, можуть опинитися в кризовому становищі, яке змусить Ердогана йти на поступки, що навряд чи буде схвально сприйнято електоратом, який постійно «накачують» аналогіями з славетним імперським минулим.

Після розвороту Туреччини від світської держави знову в лоно ісламу, Ердоган став більше спиратися на віруюче населення, яке розташоване переважно в сільській місцевості. Проте ця категорія електоральної підтримки досить мінлива, тому для збереження підтримки населення необхідно демонструвати рішучі дії, чим і займається Ердоган. Президент Туреччини також переконаний, що на зовнішньополітичній арені всі прагнуть послабити Туреччину та завадити їй стати могутньою, і він частково правий. Адже Туреччина, особливо стабільна в зовнішньополітичному плані, досить важлива для НАТО, тому що її географічне положення стратегічно вигідне. Проте авторитарні та експансивні амбіції Ердогана турбують країни Заходу, тому Ердоган постійно шукає ситуативних союзників. Це відповідь на питання, чому він співпрацює то з Росією, то з Лівією, то з партнерами по НАТО.

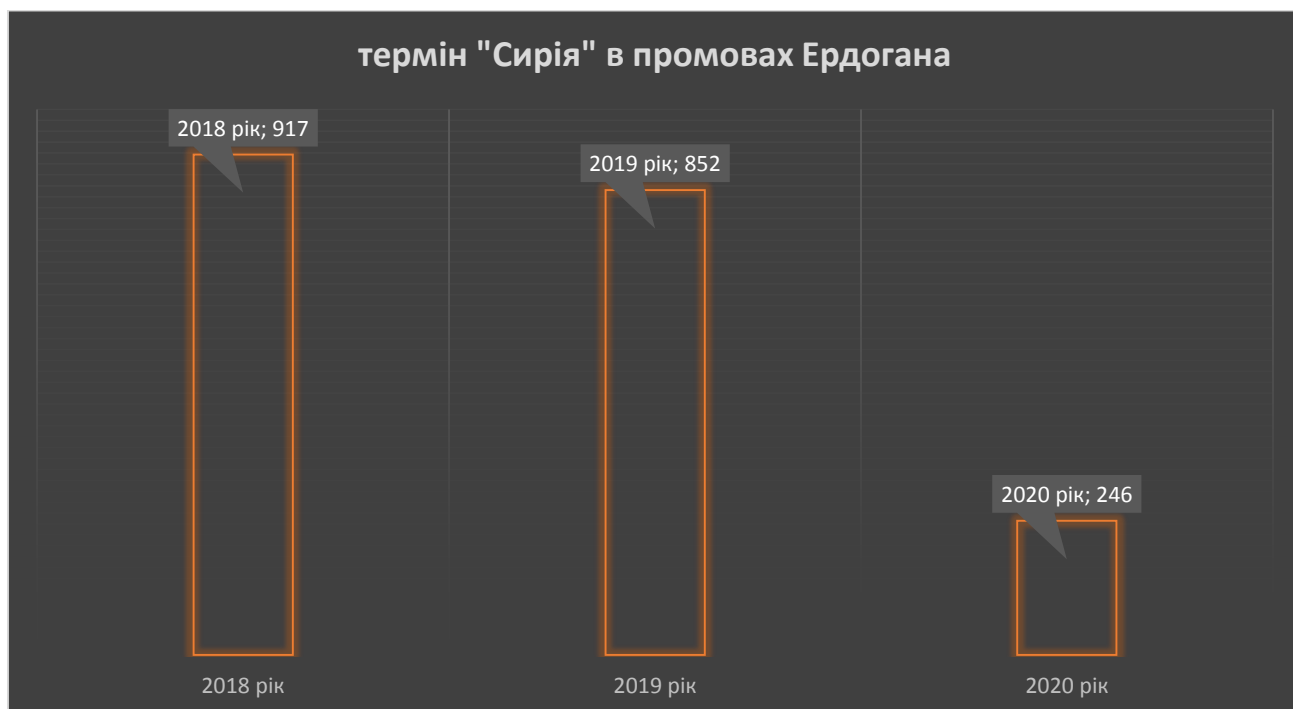
Турецька Республіка провела в Сирії три крупномасштабні операції, до яких було залучено військовослужбовців Збройних сил Турецької Республіки та їх союзників. Важливим аспектом є кількість військовослужбовців, яких було

залучено до операції. Відповідь цілком очевидна: кількість військових збільшувалася в геометричній прогресії. До операції «Щит Євфрату» в 2016 році було залучено близько 1500 солдат, до операції «Оливкова гілка» вже близько 6000 осіб, а до операції «Джерело миру» вже 80 000 осіб⁴⁵. Якщо під час перших операцій основна увага була сконцентрована на підтримці сирійських союзників Туреччини, то з 2019 року Туреччина почала повномасштабну участь в сирійському конфлікті. Задачі, що ставилися перед військовими в 2019 році, були набагато ширші та амбіційніші. Саме в 2019 році почалося створення 30 кілометрової буферної зони на території Сирійської Арабської Республіки (від кордону з Туреччиною вглиб Сирії). Операція була успішною, доки курди не заключили перемир'я з військами Башара Аль-Асада для того, щоб зупинити Туреччину. Це послабило турецькі позиції. Згодом, союзник Асада Путін підписав з Ердоганом «меморандум про взаєморозуміння», в якому закріплено відвід курдських сил, збереження позицій турецької армії на даний момент (22 жовтня 2019 року) та спільне патрулювання турків та росіян вздовж сирійсько-турецького кордону.

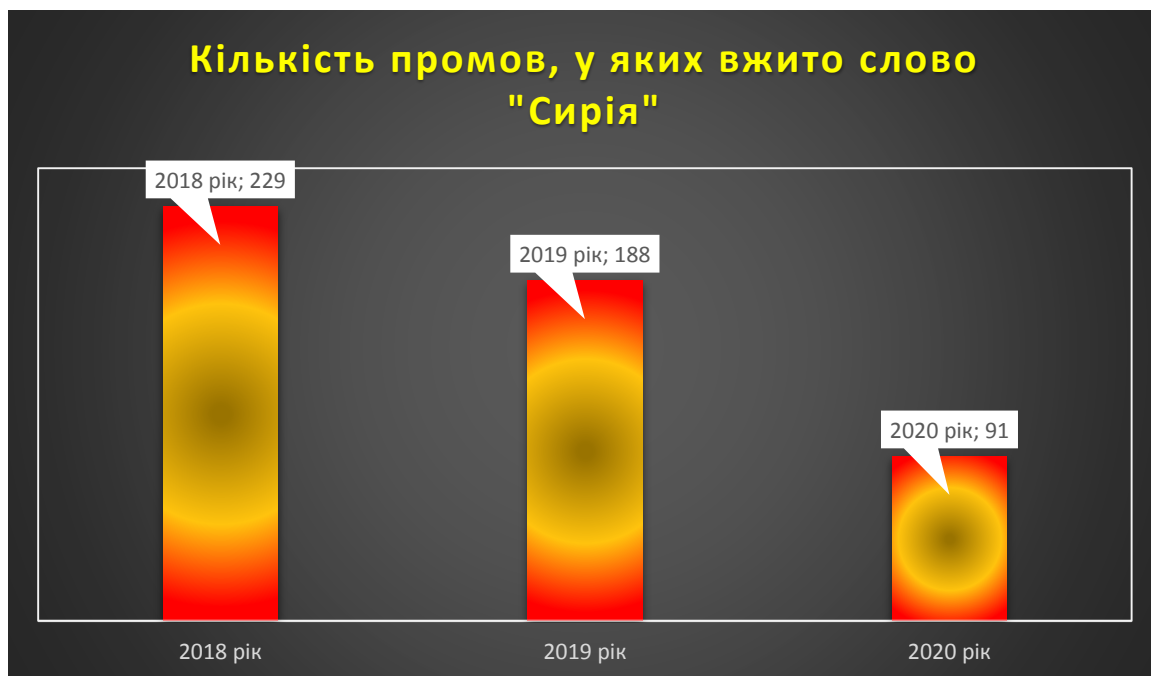
Реджеп Таїп Ердоган – ключова фігура в зовнішній та внутрішній політиці Туреччини. Саме тому важливо приділяти достатньо уваги його риториці. Під час написання магістерської роботи було проведено контент-аналіз, в якому було проаналізовано виступи Президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана. За допомогою програми Textanz, мною було проаналізовано 508 виступів, промов та звернень Реджепа Таїпа Ердогана, в яких 2015 разів було згадано Сирію. Дані промови були зроблені в 2018-2020 роках. У 2018 році було зроблено 229 промов, у яких було вжито термін «Сирія» 917 разів. У 2019 році 188 промов, у яких термін було вжито 852 рази. У 2020 році таких промов було лише 91, а термін вжито лише 246 разів. Остання промова 2020 року датована 18.11.2020, тому можна вважати, що рік завершений і будемо використовувати

⁴⁵ Turk ordusundan 80 bin asker ile operasyon hazirligi [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.parlamentohaber.com/turk-ordusundan-80-bin-asger-ile-operasyon-hazirligi/>

цю цифру за остаточну. Звісно, точні дані за 2020 рік можна буде отримати лише в січні 2021 року. Отже, якщо побудувати діаграму, то виглядати ці дані будуть таким чином:

Кількість промов була винесена в наступну діаграму:

Як можемо побачити на діаграмах вище, в 2018 та 2019 роках тема Сирії була досить актуальна в інформаційному просторі Турецької Республіки. Реджеп Таїп Ердоган активно згадував Сирійську Арабську Республіку в своїх виступах, вказуючи на роль турецької армії, яка повинна принести мир Сирії та спокій

прикордонним районам Туреччини. З гордістю розповідав про військові перемоги, висловлював занепокоєння стосовно дій інших сторін в Сирії та згадував біженців та гуманітарні катастрофи. Проте в 2020 році відбулося різке зменшення кількості промов, у яких згадано Сирію. Склалося враження, що після серйозних втрат на початку 2020 року Ердоган намагається менше згадувати Сирію, для того щоб відволікти населення від війни, втрат та поразок Ердогана в Сирії. Так як останнім часом справи у турецької армії в Сирії йдуть не найкращим чином, це цілком логічно. Наразі турки втратили частину територій, що закріплені за ними в рамках «Сочинських домовленостей». Реджеп Таїп Ердоган лютує, проте не може нічого змінити. Єдине що залишається – погрожувати військам Асада та ретельно планувати нові операції, які можуть бути реалізовані лише за наявності вдалого шансу. Наразі в Ердогана зв'язані руки, адже за поступовим «витисканням» Туреччини з Сирії стоїть Росія, з якою в пряму конфронтацію Ердогану вступати не можна. Зараз у Президента Туреччини нелегкі відносини з Заходом та партнерами по НАТО, тому Ердоган вкрай обережно проводить свою агресивну зовнішню політику. Останній скандал з Макроном через вбивство у Франції вчителя на релігійному ґрунті додав Ердогану ворогів у Європі. Саме тому наразі Ердоган не може сваритися з Росією. Проте, ймовірно так Російська Федерація намагається помститися Ердогану за підтримку Азербайджану в Нагірно-Карабаському конфлікті, в якому Анкара висловила підтримку Азербайджану та Президенту Алієву, а також допомогла новітньою високоточною зброєю, за допомогою якої Азербайджан переозброївся, що дало перевагу Баку перед Єреваном у новій фазі конфлікту у Закавказзі. Також за непідтвердженою інформацією, Туреччина відправляла у Нагірний Карабах сирійських найманців, яких рекрутувала з числа прихильників та союзників у Сирії. Також цілком ймовірним є те, що більшість населення бачить від участі в Сирії лише негатив, у вигляді втрат, мобілізації, біженців. Їх мало цікавить зовнішньополітичний стан Туреччини, тому без швидких, блискавичних перемог Ердоган швидко буде втрачати рейтинг. Таке швидке падіння зумовлене тим, що наразі частина його виборців малоосвідчені

селяни, якими легко маніпулювати, проте поки вони не бачать позитивного результату, вони будуть все більше розчаровуватись. Якщо припустити, що промови Ердогана відображають загальні тенденції в майже повністю контрольованому ним інформаційному полі, то можна стверджувати, що це ще одна причина зменшення «сирійського питання» в інформаційному полі Турецької Республіки, особливо з вуст її Президента – Реджепа Таїпа Ердогана.

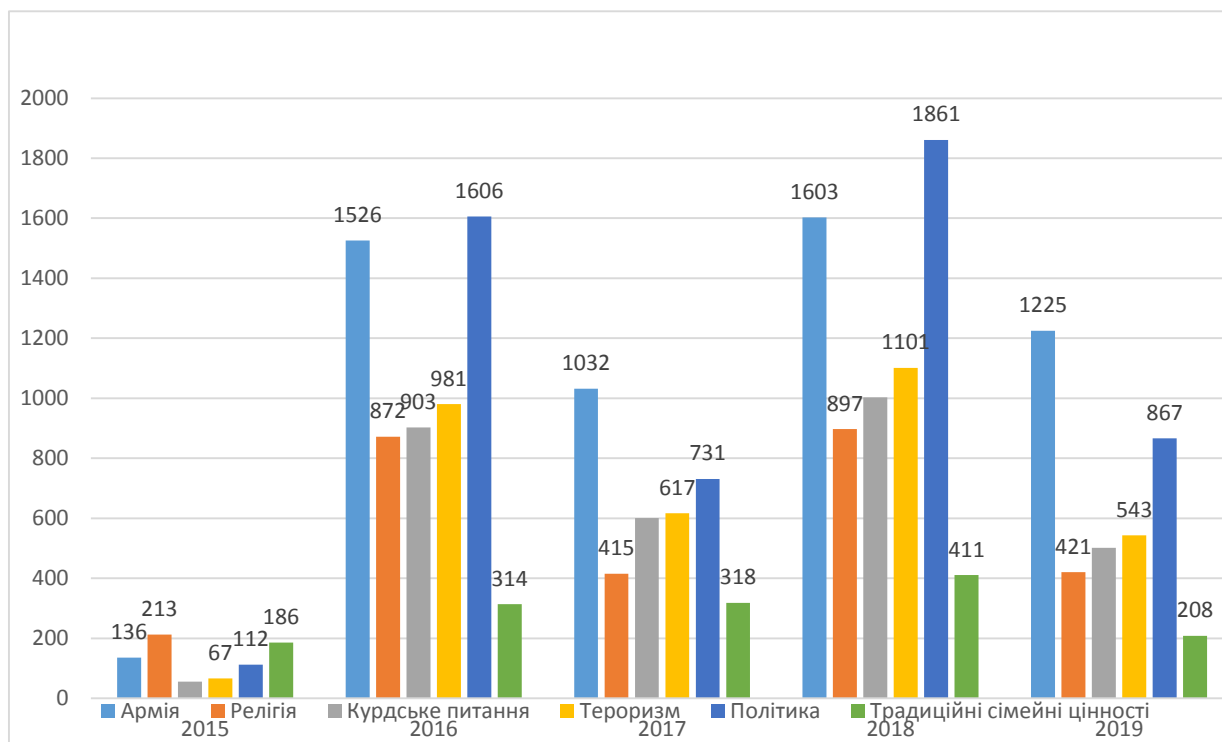
Хоч існують всі передумови до закінчення війни в Сирії, «курдське питання» досі залишається наріжним каменем. Сполучені Штати Америки будуть захищати курдську автономію, що сформувалася на півночі країни. Тому це питання досі залишається без відповідей. Саме тому в цій сфері наявні всі ознаки посилення мілітаризації. Це збільшення військових витрат та військового бюджету, ідеологічна пропаганда, що збільшує антикурдські настрої всередині турецького суспільства, нарощення військової потужності та схильність до застосування сили для боротьби з курдськими військовими формуваннями.

Чисельність армії Турецької республіки постійно зростає. У 2017 році чисельність складала 710 565 осіб⁴⁶, у 2018 році вона зросла до 743 415 осіб⁴⁷. В 2019 році цей показник складає приблизно таку ж саму цифру, приблизно 750 000 осіб. Збільшення чисельності Збройних сил Турецької Республіки зумовлене, передусім, участю у збройних конфліктах на території Сирії та Іраку. Наразі армія, повністю підпорядкована Президенту Туреччини, не становить загрози для авторитарного правління Реджепа Таїпа Ердогана, тому можна, не боючись нових переворотів, збільшувати кількість армії. Наразі Туреччина хоче захистити захоплені вже території, а також продовжувати тиск на курдів, які все одно частково знаходяться біля кордону з Туреччиною.

Також було проведено контент-аналіз публічних виступів Р.Т. Ердогана з 2015 року по 2019 рік, в якому проаналізовано виступи Ердогана на предмет згадування таких понять як «армія», «релігія», «традиційні сімейні цінності»,

⁴⁶ These are the 25 most powerful militaries in the world in 2017 [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.businessinsider.com/most-powerful-militaries-in-the-world-ranked-2017-11>.

⁴⁷ The World's Most Powerful Militaries In 2018 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ceoworld.biz/2018/11/23/the-worlds-most-powerful-militaries-in-2018/>.

«курди», «політика». Першою фіксованою датою, від якої було розпочато аналіз, було обрано 7 липня 2015 року, аби максимально об'єктивізувати дані та окреслити різницю між спробою перевороту 16 липня 2016 року до одного року.

Було проаналізовано 343⁴⁸ записів з його виступами, взятих з офіційного сайту Presidency of the Republic of Turkey, а саме з розділу «Speeches & Statements»⁴⁹, і отримано такі результати:

Рис. 4: Кількість згадування окремих кейсів у виступах Р.Т. Ердогана

⁴⁸ Speeches & Statements (Повний архів записів) [Електронний ресурс] // Presidency of the Republic of Turkey. – 2015-2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tccb.gov.tr/receptayyip Erdogan/konusmalar/>.

⁴⁹ Speeches & Statements [Електронний ресурс] // Presidency of the Republic of Turkey – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tccb.gov.tr/en/receptayyip Erdogan/speeches/>.

Якщо перевести ці цифри у відсотки, ми отримаємо таку інфографіку:

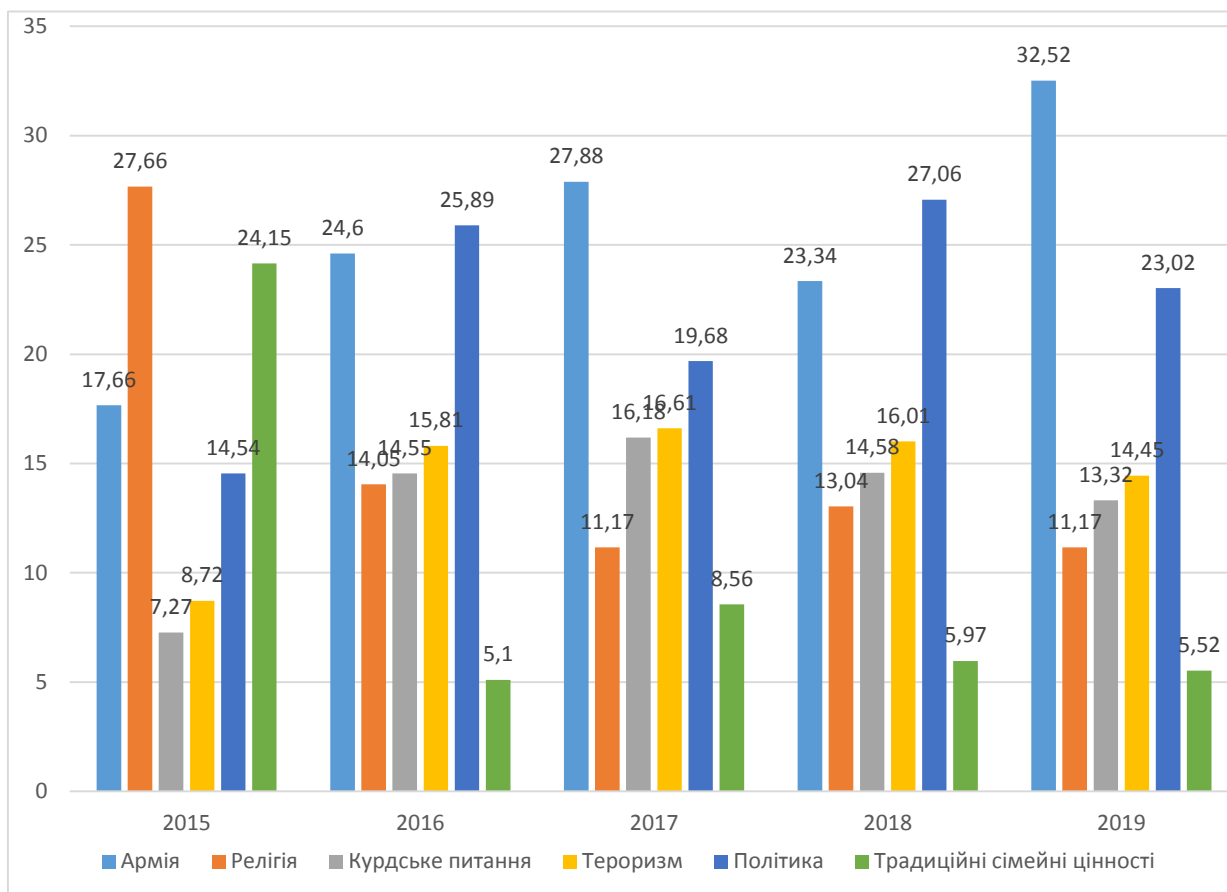

Рис 5: Кількість згадування окремих кейсів у виступах Р.Т. Ердогана (у відсотках)

Як бачимо, протягом п'яти років з 2015 р. відбуваються колосальні зміни вектору Р.Т. Ердогана у своїх промовах. Якщо у 2015 р. він у своїх виступах намагався наголошувати на важливості та першочерговості таких серйозних тем, як сімейні цінності та релігія (виключно мусульманська), то після невдалої спроби військового перевороту президент Турецької Республіки починає більше концентрувати свою увагу на темах армії та політики. Це пов'язано з тим, що майже одразу після військового путчу Ердоган наголосив на тому, що задля уникнення повторення цієї ситуації їм терміново необхідно змінити повноваження військових та ліквідувати частину армії з провладних структур, аби вона була більш підпорядкованою президенту та виконавчій владі на чолі з авторитарним президентом.

Також відбуваються помітні зміни у характері самих виступів президента. Якщо у 2015 р. та на початку 2016 р. Р.Т. Ердоган постійно починав свої промови

із звернення до народу з проханням «бути уважними один до одного та поважати волю Аллаха», то на момент 2017 року і до сьогодні більшість його виступів супроводжуються зауваженнями про політичну, або військову загрозу у вигляді курдів та США, які, за словами Ердогана, є спонсорами військового протистояння між Туреччиною та озброєними угрупованнями курдських бойовиків. Також не треба забувати про те, що зараз основним пріоритетом є впровадження програми «Vision 2023»⁵⁰, яка має на меті внесення серйозних змін в політичну, економічну, соціальну та військову сфери Турецької Республіки задля того, щоб побудувати самостійну державу та абсолютно домінуючу країну-лідера свого регіону. Саме ця програма, як я зазначав вище, є підвалинами до поступових змін в зовнішній політиці Реджепа Таїпа Ердогана. Разом з тим, можна побачити, що цей документ не є чимось уявним, Президент Турецької Республіки дійсно намагається втілити цю стратегію в життя.

⁵⁰ Turkey Vision 2023 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.turkey-japan.com/business/category1/category1_70.pdf.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Турецька Республіка не має певної, чітко визначеної стратегії. Є лише загальні обриси, такі як створення буферної зони, боротьба з курдами та боротьба за вплив в Сирії та сирійські території. Після проведення операції «Джерело миру» Турецька Республіка намагається втримати захоплені території та «перевести подих». Ердоган також полюбляє створювати кризові ситуації на зовнішньополітичній арені, які використовує для переговорів та своєрідного торгу. Саме тому в діях Туреччини в Сирії немає чіткої стратегії, а використовуються лише певні ситуації для переговорів з Росією, Заходом, Сирією.

Цілі досить прості – отримати «буферну зону» біля кордонів Туреччини та відкинути курдів, а потім знищити. Довгострокові цілі турків, а зокрема Ердогана – перемогти курдів та повернути Туреччині вплив у регіоні, де вона хоче стати вагомим силою, з якою рахуються. Саме тому останні роки Туреччина присутня майже по всьому близькосхідному регіону – в Іракському Курдистані, в Сирії, Лівії, в Східному Середземномор'ї. Варто також зазначити, що у 2022 році Ердогана чекають нові вибори, тому на мою думку турки активізуються в Сирії, адже в разі малої електоральної підтримки Ердогану потрібні будуть «швидкі перемоги», яких потрібно буде досягнути «малою кров'ю». Адже досить вагомим аргументом на виборах будуть успіхи Ердогана на зовнішньополітичній арені.

Гіпотези, які я перевіряв, майже всі підтвердились повністю або частково. Відповідно, можна стверджувати, що Ердоган дійсно досить часто використовує ситуативні кризи задля покращення становище Туреччини в Сирії або в регіоні. Також гіпотеза, про те що турецькі військові в Сирії переслідують ціль «безпеки власних кордонів» частково правдива – вони дійсно своїми діями намагаються відтіснити курдів від кордонів та створити буферну зону, проте справа не тільки в безпеці громадян Туреччини, а й в боротьбі з курдськими повстанцями, яких Ердоган намагається знищити.

Також важливо зазначити те, що Ердоган досить сильно залежний від ситуації в Сирії, адже його електоральна підтримка вагомо коливається, залежно від успіхів або поразок в Сирії. Згідно останніх опитувань громадської думки в Туреччині, підтримка Ердогана поступово падає. Якщо в 2018 році, в першому турі президентських виборів Ердоган набрав 52% голосів, то наразі його підтримка коливається біля 37-38%, а близько 46% заявили, що точно за нього не проголосують.⁵¹ Проте близько 44% відсотків заявили, що Ердоган виграє наступні вибори, проте 45% заявили що ні. Як бачимо, турки зберігають впевненість в тому, що Ердоган збереже посаду (через різні причини, від контролю та авторитаризму, до впевненості в лідері). Проте підтримку Реджеп Таїп Ердоган стрімко втрачає, і все більше виборців розчаровується в багаторічному лідері нації. Підтримку стрімко набирає Кемаль Кілічдароглу, лідер Республіканської народної партії Туреччини, проте турки вважають що Ердоган збереже свою посаду, конкуруючи з ним.

Загалом, підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що Реджеп Таїп Ердоган поки що зберігає позиції, проте відсутність успіхів на зовнішньополітичній арені дає досить сильний негативний ефект на підтримку Ердогана. Що ж до агресивної зовнішньополітичної стратегії, яку проводить Ердоган, то вона спричинена новою геополітичною стратегією Турецької Республіки “Vision 2023”, яка передбачає відстороненість Туреччини від союзників та переважно самостійні дії турків в близькосхідному регіоні, покладаючись лише на ситуативних союзників та розглядаючи всіх партнерів як потенційних ворогів. Контент-аналіз, в свою чергу, показав що Ердоган почав менше згадувати про Сирію в своїх публічних промовах, адже останнім часом справи йдуть не настільки добре, як хотілося б лідеру Туреччини.

Проте бойові дії на території Сирійської Арабської Республіки лише частина загальнонаціональної стратегії Туреччини. Реджеп Таїп Ердоган має

⁵¹ Redondo R. Erdogan's model continues to lose public support in Turkey [Електронний ресурс] / Raúl Redondo. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://atalayar.com/en/content/erdogans-model-continues-lose-public-support-turkey>.

значно амбітніші плани – збільшити присутність, а за можливістю і контроль Туреччини в багатьох регіонах, таких як Середземне море, Аденська та Персидські затоки, Африка, Кавказ, тощо. Для цього Президент Турецької Республіки активно заводить союзників в регіонах, створює військові бази поза межами Туреччини та активно підтримує своїх союзників – зброєю, інвестиціями, висловлює міжнародну підтримку та використовує власний авторитет у міжнародних організаціях, наприклад, Рада Безпеки ООН. Цілі Ердогана амбітніші – нова «Неоосманська імперія».

ВИСНОВКИ

Збройні сили – це важливий інститут, що забезпечує існування держави. Збройні сили Турецької Республіки досить довгий час були незалежним, сильним політичним інститутом. Надзвичайно велику роль в політичній системі Турецької Республіки грає ідеологія, яка базується на засадах кемалізму – вчення Мустафи Кемаля Ататюрка, «батька Турецької Республіки». Одна з основ кемалізму – це лаїцизм, а саме усунення впливу релігії в усіх сферах суспільного життя. Інститут армії в державі завжди був високорозвинений та політизований. Інститут армії висувався на противагу релігії, який слідкував за дотриманням кемалізму та перешкоджав реваншу радикальних релігійних сил довгий час. Події останніх років, такі як посилення влади Р. Т. Ердогана, спроба військового перевороту в 2016 році, зменшення ролі армії в політичній системі Турецької Республіки, свідчать про відхід від кемалізму, посилення ролі релігії в державі та відхід від одного з основоположних принципів – принципу світської держави. Також відбулися сильні зміни у зовнішній політиці, внаслідок яких Турецька Республіка розпочала чергову військову операцію в Сирії. Зміни відбулися і всередині країни – президент отримав нові повноваження, що призвело до зміни політичного режиму.

Під час написання моєї магістерської роботи мною було проаналізовано виступи Реджепа Таїпа Ердогана, проведено контент-аналіз та проаналізовано участь Турецької Республіки в сирійському конфлікті. Також було виконано ряд завдань, які включали в себе:

1. Проаналізувати та визначити причини агресивної зовнішньої політики Ердогана.
2. Проаналізувати за допомогою контент-аналізу зміни у риторичі Реджепа Таїпа Ердогана стосовно сирійського конфлікту, збройних сил та зовнішньополітичного вектору.
3. Проаналізувати зміни (кількісні або якісні) на території Сирії, контрольованій Туреччиною.

Участь Турецької Республіки в конфлікті на території Сирійської Арабської Республіки я розглядав як окремий випадок, тому не можна поширювати результати цього дослідження або порівнювати його з участю Туреччини в інших військових конфліктів.

Відповідно до збільшень амбіцій, Ердоган починає проводити все більш агресивну зовнішню політику, що дозволяє збільшувати власний вплив. Ще одним вагомим фактором, який підштовхує Ердогана до більш агресивної політики, є підтримка виборців. Адже виборці Ердогана прагнуть, щоб їх улюбленець був сильним лідером, який «поставить на коліна» ворогів нації, та приведе Турецьку Республіку до минулої, славетної імперії.

Проте електорат – не єдина причина, з якої Ердоган почав проводити агресивну, войовничу політику. За останні 5 років Туреччина почала з'являтися в багатьох країнах східного Середземномор'я та Близького Сходу. Перевезення зброї до Лівії, напруга біля берегів Кіпру та боротьба за пошук газових та нафтових родовищ в Середземному морі, боротьба з курдами в Іраку та Сирії, підтримка Азербайджану – всюди Туреччина, на чолі з Ердоганом, є однією з сторін. Саме тому союзники Туреччини по НАТО висловлюють занепокоєння, а неформально називають Турецьку Республіку «головним болем» НАТО. Причини такої агресивної поведінки у новій зовнішньополітичній концепції Туреччини, яка почала змінюватись в 2015 році. Після втрати більшості в парламенті Ердоган був змушений заручитись підтримкою націоналістів та неонаціоналістів. Останні, в свою чергу, притримуються максимально жорстких поглядів на вирішення різноманітних внутрішніх та зовнішніх проблемних питань. Відповідно, частково Ердоган підіграє своїм націоналістичним союзникам та виконує їх вимоги, частково – знову намагається перетворити Туреччину на сильну державу, яка самотужки зможе бути лідером регіону та провадити напористу, агресивну політику. Проте на даний момент створена лише видимість успіхів, адже жодна ціль до кінця виконана не була – в Нагірному Карабаху в останній момент з'явилися російські миротворці, в Східному Середземномор'ї «статус-кво» майже не змінився, в Сирії курди все

ще утримують досить значну частину кордону з Туреччиною під власним контролем.

Турецька Республіка провела в Сирії три крупномасштабні операції, до яких було залучено військовослужбовців Збройних сил Турецької Республіки та їх союзників. Важливим аспектом є кількість військовослужбовців, яких було залучено до операції. Відповідь цілком очевидна: кількість військових збільшувалася в геометричній прогресії. До операції «Щит Євфрату» в 2016 році було залучено близько 1500 солдат, до операції «Оливкова гілка» вже близько 6000 осіб, а до операції «Джерело миру» вже 80 000 осіб⁵². Якщо під час перших операцій основна увага була сконцентрована на підтримці сирійських союзників Туреччини, то з 2019 року Туреччина почала повномасштабну участь в сирійському конфлікті. Задачі, що ставилися перед військовими в 2019 році, були набагато ширші та амбіційніші. Відповідно кількість військовослужбовців в Сирії збільшилася в більше ніж 10 разів, що свідчить про важливість досягнення успіху, а саме швидкого успіху на території Сирії. Від цього залежить політична підтримка Ердогана, тому швидкі перемоги та успішні дії військ, мала кількість жертв – досить важливі аспекти для Реджепа Таїпа Ердогана.

Реджеп Таїп Ердоган – ключова фігура в зовнішній та внутрішній політиці Туреччини. Саме тому важливо приділяти достатньо уваги його риториці. Під час написання магістерської роботи було проведено контент-аналіз, в якому було проаналізовано виступи Президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана. За допомогою програми Textanz, мною було проаналізовано 508 виступів, промов та звернень Реджепа Таїпа Ердогана, в яких 2015 разів було згадано Сирію. Дані промови були зроблені в 2018-2020 роках. У 2018 році було зроблено 229 промов, у яких було вжито термін «Сирія» 917 разів. У 2019 році 188 промов, у яких термін було вжито 852 рази. У 2020 році таких промов було лише 91, а термін вжито лише 246 разів. Остання промова 2020 року датована 18.11.2020.

⁵² Turk ordusundan 80 bin asker ile operasyon hazirligi [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.parlamentohaber.com/turk-ordusundan-80-bin-asger-ile-operasyon-hazirligi/>.

Дослідницькі питання, які я ставив перед собою в моїй науковій роботі, наступні: «Чому Турецька Республіка продовжує участь у Сирійському конфлікті, навіть попри погіршення зовнішньополітичних відносин?» та «Якої стратегії притримується та які цілі переслідує Турецька Республіка в Сирійському конфлікті?». Відповідаючи на ці запитання, необхідно враховувати як зовнішньополітичний, так і внутрішньополітичний аспект. Причини, чому Туреччина продовжує досі участь у сирійському конфлікті, наступні:

1. Ердоган намагається далі проводити агресивну зовнішню політику, навіть попри відсутність успіхів у Сирії та можливу втрату частини рейтингу. Всім цим керує як амбітність Реджепа Таїпа Ердогана, так і вимоги союзників у парламенті, риторика яких досить протурецька та агресивна стосовно інших країн.

2. Реджеп Таїп Ердоган не полишає спроб перетворити Туреччину не просто в регіонального лідера, а в найсильнішу країну в регіоні, яка може навіть певний час існувати автономно, без підтримки союзників.

3. Також Туреччина дійсно намагається убезпечити себе від загрози з боку курдів, адже ситуація біля кордонів Турецької Республіки частково нагадує українсько-російський кордон на території ОРДЛО – неконтрольований потік зброї, підтримка партизанських загонів курдів, що знаходяться всередині Туреччини. Саме тому Ердоган намагається взяти під контроль прикордонні райони та створити «буферні зони» на півночі Сирії. Проте ці спроби супроводжуються геноцидом курдів, порушенням прав та недотриманням норм міжнародного права (в тому числі військового).

Турецька Республіка не має певної, чітко визначеної стратегії. Є лише загальні обриси, такі як створення буферної зони, боротьба з курдами та боротьба за вплив в Сирії та сирійські території. Після проведення операції «Джерело миру» Турецька Республіка намагається втримати захоплені території та «перевести подих». Ердоган також полюбить створювати кризові ситуації на зовнішньополітичній арені, які використовує для переговорів та своєрідного торгу. Саме тому в діях Туреччини в Сирії немає чіткої стратегії, а

використовуються лише певні ситуації для переговорів з Росією, Заходом, Сирією.

Цілі досить прості – отримати «буферну зону» біля кордонів Туреччини та відкинути курдів, а потім знищити. Довгострокові цілі турків, а зокрема Ердогана – перемогти курдів та повернути Туреччині вплив у регіоні, де вона хоче стати ваговою силою, з якою рахуються. Саме тому останні роки Туреччина присутня майже по всьому близькосхідному регіону – в Іракському Курдистані, в Сирії, Лівії, в Східному Середземномор'ї. Варто також зазначити, що у 2022 році Ердогана чекають нові вибори, тому на мою думку турки активізуються в Сирії, адже в разі малої електоральної підтримки Ердогану потрібні будуть «швидкі перемоги», яких потрібно буде досягнути «малою кров'ю». Адже досить вагомим аргументом на виборах будуть успіхи Ердогана на зовнішньополітичній арені.

Також одним з елементів стратегії є створення «Неоосманської імперії». Реджеп Таїп Ердоган почав проводити активну зовнішню політику, підбираючи індивідуальний підхід до нових союзників. Використовуючи спільну релігію, історичне минуле, пропаганду або кризові ситуації, Турецька Республіка поширює власний вплив як в Середземному морі, так і інших ключових для неї регіонах – Кавказі, Балканах, Персидській та Аденській затоці. Турецька Республіка створює навколо себе «пояс безпеки», який допоможе захистити країну або зберігати напругу біля кордонів ворогів «нової імперії». Протягом другого десятиліття було створено бази в Сомалі, Катарі, Азербайджані, Іраку, захоплена територія в Сирії. Розпочато новий етап співробітництва з Лівією після підписання у листопаді 2019 року двох меморандумів – про військове співробітництво та про розмежування континентального шельфу і створення виняткових економічних зон у Середземному морі. Це створило як правову базу в рамках міжнародного права та вивело на новий рівень зовнішньополітичні відносини країн за їх багатовікову історію, так і погіршило відносини Турецької Республіки з Грецією, Ізраїлем та Єгиптом, які намагаються оскаржити новостворені економічні зони в Середземному морі, так як зацікавлені в розвідці

нафти та газу на Середземноморських шельфах. Проте Туреччину та Лівію це досить сильно зблизило, востаннє такі близькі відносини у Реджепа Таїпа Ердогана були з диктатором Муаммаром Каддафі, проте після смерті останнього зовнішньополітичні відносини були розпочаті заново. Також не виключено, що підписані договори мають набагато глибше значення, адже нещодавно затримали судно з турецькою зброєю, незважаючи на ембарго стосовно Лівії.

Залучення до місій НАТО та ООН, вторгнення в Ірак, боротьба з терористами в Сирії та інших країнах близькосхідного регіону – так Ердоган заявляє про те, що він не хоче бавитися в велику політику, а велика політика – це він, та намагається створити незалежну та потужну країну, величну та гідну минулих часів. Створення бази в Катарі, що означає вплив Туреччини на безпекові процеси в регіоні, присутність в Азербайджані (територія військової бази «Гизил Шярг» (Азербайджан), і частини аеродрому, що знаходиться за 45 км від Баку), перемовини з Албанією про створення власної бази на території країни. З 2010 року Албанія дозволила турецьким кораблям заходити в їх територіальні води, а наразі Турецька Республіка хоче отримати порт в Дурресі, який дозволить постійно курсувати бойовим кораблям біля берегів Греції, тримаючи в постійному напруженні давнього ворога Туреччини.

Як я вже зазначав раніше, Катар – досить сильний союзник та покупець зброї. Катар бореться з терористичними угрупованнями, тому є важливим союзником та другом Туреччини у боротьбі з тероризмом. Також вигідне географічне розташування дозволяє контролювати події в Персидській затоці. Ірак – присутність у даній країні досить сильно заважає регіональному супротивнику Туреччини – Ірану. Наявність військової бази в Сомалі дозволяє мати вихід до Індійського океану та мати доступ до контролю Аденської затоки. Також Сомалі – це ворота до Східної та Центральної Африки, а також майданчик для боротьби з терористичними угрупованнями, такими як Аш-Шабаш, що пов'язана з Аль-Каїдою. Азербайджан – давній друг та союзник на Кавказі, який пов'язує з Туреччиною релігія. Як показали останні події, співпраця Туреччини та Азербайджану навіть сильніша, ніж всі вважали, що і показала остання війна

в Нагірному Карабаху. Також присутність турків на Кавказі напружує росіян, та в певній мірі відкриває шлях до діалогу та переговорів з позиції сили, що досить вигідно Ердогану. Албанія теж «релігійний союзник», який має вихід до Середземного моря та Грецію в якості сусіда, яка має територіальні претензії щодо Кіпру та розвідки нафти і газу в Середземному морі.

В діях Реджепа Таїпа Ердогана проглядається певний символізм, який покликаний ототожнити правління Ердогана з Османською імперією в часи найбільшого розквіту імперії та під час правління найуспішніших полководців-султанів. Наприклад, військова база в Сомалі була відкрита у вересні 2016 року, а 30 вересня 1520 року розпочалося правління Сулеймана-Великого, який був найуспішнішим полководцем в історії Османської імперії. Крім того, територія Сомалі за часів правління султана входила до складу Османської імперії.

Катар – теж один з таких прикладів. Османські солдати покинули Катар в 1915 році, а через 100 років «повернулися назад». Ця теза була широко поширена турецькою пресою.

Сирія – стратегічно важлива територія, яка теж була свого часу під контролем османів. В 2015 році, під час операції «Щит Євфрату» була проголошена теза, що «нащадки османів через 500 років знову повернулися в Сирію. Також акцентувалася увага на «історичному боргу», адже предки людей, які проживають на території Сирії, свого часу «захищали кордони Туреччини» (під час Першої Світової війни). Всі ці випадки супроводжуються пропагандою та постійним підживленням тезами про «Велику Туреччину» в інформаційному полі Турецької Республіки.

Проте Сирія – це окремий випадок. Країна ослаблена громадянською війною, проте важлива в стратегічному плані для Ердогана. Саме тому інтервенція відбулася. Ердогану необхідний успіх та демонстрація сили, а саме цю можливість дала військова інтервенція в Сирію. Проте військові операції показали ще одну важливу деталь – після масових чисток в армії її боєздатність сильно впала, почало бракувати досвідчених військових, які мали досвід та могли успішно командувати. Саме тому сильно укріплені міста не піддавалися

штурму досить довгий час, а брак досвідчених льотчиків зробив неможливим постійну авіапідтримку, яка прискорила б штурм міста (до чисток на кожен літак ВПС Туреччини приходилося близько 2 льотчиків, а після чисток – близько 0,8 льотчика⁵³). Дата початку операції теж вибрана не випадково – 24 серпня 1516 року султан Селим I переміг у битві в Північній Сирії армію мамлюків, внаслідок чого приєднав Сирію, Ліван та Палестину у склад Османської імперії. Зараз в Сирії Ердоган відчуває себе досить комфортно, збільшивши контингент до 9000 осіб, а також попередивши спроби РФ атакувати позиції турків влітку 2020 року.

Проте навіщо це Ердогану? Цей символізм, який активно поширюється пресою, близькою до президента є посланням, що Турецька Республіка знову готова і хоче стати імперією, повернути собі колишню могутність та силу. Це послання як до ворогів, так і до власного народу, який повинен підтримати свого султана в цій боротьбі. Неосултанізм Реджепа Таїпа Ердогана привів до того, що амбіції значно розширились, і тепер на меті – створення Неоосманської імперії.

Проте чи варто було починати участь в відкритому збройному конфлікті, маючи послаблену армію? Відповідь на це можна знайти у «неформальній стратегії» щодо ведення війни турками, яка наведена у статті экс-посла Туреччини в США Шюкрю Елекдага, що має назву «Стратегія 2.5 війни»⁵⁴. В ті часи (1990-ті роки) були актуальними інші конфлікти, тому в статті наведені саме вони. Екс-посол вважає, що Турецька Республіка повинна бути готова до одночасного ведення війни в Середземному морі проти Греції, на південному сході проти Сирії та з курдами всередині країни. Підтвердження цьому ми знаходимо і в наш час, коли Турецька Республіка втрутилася в війну в Сирії, допомагала Азербайджану в Нагорному Карабаху та воювала з турками всередині країни. Звісно, якщо в 1990-х роках говорилося про повномасштабну війну, то зараз війна змінилася. На зміну регулярним арміям прийшли ПВК,

⁵³ Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

⁵⁴ Васильев А. Д. Армия в социально-политической жизни Турции // Проблемы востоковедения. 2009. No (4) 46. С. 70–90.

найманці та пропаганда, а відкрите збройне протистояння часто заміщується гібридною війною.

Проте в сьогоденних реаліях варто піддати сумніву можливість Турецької Республіки бути країною 2.5 воєн. Велика територія, яка потребує захисту, терористичні угруповання всередині країни, які постійно намагаються дестабілізувати ситуацію всередині країни, потребують значних ресурсів для стримування. Тому в разі активної політики 2.5 воєн Туреччина, а зокрема Реджеп Таїп Ердоган, можуть опинитися в кризовому становищі, яке змусить Ердогана йти на поступки, що навряд чи буде схвально сприйнято електоратом, який постійно «накачують» аналогіями з славетним імперським минулим.

Гіпотези, які я перевіряв, майже всі підтвердились повністю або частково. Відповідно, можна стверджувати, що Ердоган дійсно досить часто використовує ситуативні кризи задля покращення становище Туреччини в Сирії або в регіоні. Також гіпотеза, про те що турецькі військові в Сирії переслідують ціль «безпеки власних кордонів» частково правдива – вони дійсно своїми діями намагаються відтіснити курдів від кордонів та створити буферну зону, проте справа не тільки в безпеці громадян Туреччини, а й в боротьбі з курдськими повстанцями, яких Ердоган намагається знищити.

Після розвороту Туреччини від світської держави знову до релігізованої, Ердоган став більше спиратися на віруюче населення, яке розташоване переважно в сільській місцевості. Проте ця категорія електоральної підтримки досить мінлива, тому для збереження підтримки населення необхідно демонструвати рішучі дії, чим і займається Ердоган. Президент Туреччини також переконаний, що на зовнішньополітичній арені всі прагнуть послабити Туреччину та завадити їй стати могутньою, і він частково правий. Адже Туреччина, особливо стабільна в зовнішньополітичному плані, досить важлива для НАТО, тому що її географічне положення стратегічно вигідне. Проте авторитарні та експансивні амбіції Ердогана турбують країни Заходу, тому Ердоган постійно шукає ситуативних союзників. Це відповідь на питання, чому він співпрацює то з Росією, то з Лівією, то з партнерами по НАТО.

Також важливо зазначити те, що Ердоган досить сильно залежний від ситуації в Сирії, адже його електоральна підтримка вагомо коливається, залежно від успіхів або поразок в Сирії. Згідно останніх опитувань громадської думки в Туреччині, підтримка Ердогана поступово падає. Якщо в 2018 році, в першому турі президентських виборів Ердоган набрав 52% голосів, то наразі його підтримка коливається біля 37-38%, а близько 46% заявили, що точно за нього не проголосують.⁵⁵

Отже, Турецька республіка наразі досить сильний геополітичний гравець, проте лише в масштабах Близького Сходу. Збройні сили Турецької республіки зазнали досить сильних змін протягом останнього десятиліття. Армія була позбавлена статусу політичного інституту, будь-яка автономність була знищена. Військове судочинство, участь у формуванні Генерального штабу, власна розвідка – все залишилося в минулому. Реджеп Таїп Ердоган не лише посилив власні повноваження, встановивши режим, який отримав назву «Ердоганізм», а й убезпечив себе від можливого реваншу армії. Після завершення внутрішньої боротьби, почалася активна фаза зовнішньої. Численні операції закордоном, в тому числі в Сирії та Іраку, дозволили Ердогану укріпити позиції Туреччини на зовнішньополітичній арені. Перетворивши армію на «слухняний інструмент», президент Турецької Республіки вдало його використовує. Створено буферну зону між кордонами Турецької Республіки та курдськими формуваннями, між Туреччиною та урядовими військами Башара Асада. Зміни у зовнішньополітичному векторі хоч і послаблюють співпрацю з ЄС та США або Росією, проте незначним чином, адже всі гравці зацікавлені у сильному геополітичному союзнику на Близькому Сході (це одна з головних причин, чому Туреччина в свій час стала членом НАТО). Курс на самозабезпеченість дозволяє Анкарі уникати сильного політичного тиску, хоча іноді має зворотній ефект та створює ситуативні кризи, які використовує Ердоган. Наразі Турецька

⁵⁵ Redondo R. Erdogan's model continues to lose public support in Turkey [Електронний ресурс] / Raúl Redondo. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://atalayar.com/en/content/erdogans-model-continues-lose-public-support-turkey>.

Республіка – небезпечний, а головне непередбачуваний гравець, який «сусіди» та союзники намагаються стримувати від надмірного розвитку. Ердоган втрачає підтримку населення, що може привести до влади більш проєвропейського та більш передбачуваного політика, який буде більш вигідний для Заходу. Проте без яскравих перемог та здобутків на зовнішньополітичній арені Реджепу Таїпу Ердогану буде важко втриматись на посту президента.

Неофіційна стратегія Реджепа Таїпа Ердогана, яка має назву «Турецька Імперія» або «Неоосманська Імперія» – складна та непередбачувана, проте має право на існування. Вищеописана стратегія Турецької Республіки в Сирії – лише частина «великої гри», тому розглядати стратегію Туреччини в Сирії варто з точки зору тактики, адже в масштабах глобальної геополітики цілі, яких добивається Ердоган в Сирії – лише тактичні цілі, які допоможуть виконати або ускладнять виконання стратегічних цілей, які має перед собою Президент Туреччини. Його ціль – відродити імперію та увійти в історію, як новий султан. Проте Ердогану недостатньо просто відродити імперію, його амбіції більші – відтворити Османську імперію в часи її найбільшого розквіту, коли імперія знаходилася аж на трьох континентах – Азії, Африці та Європі. А нова, сучасна армія переможців – має стати вагомим інструментом в руках Ердогана, за допомогою якого, в тому числі, Реджеп Таїп Ердоган має увійти в світову історію.

Об’єктивно оцінюючи сьогоденну реальність, зазначу, що попри історичне минуле, Збройні сили Турецької Республіки, що були покликані захищати принципи світської держави, не змогли виконати своє призначення, та наразі стали інструментом Реджепа Таїпа Ердогана, який використовують для досягнення геополітичних цілей. Ердоганізм вже міцно закріпився в Туреччині, проте невдовзі «крісло може похитнутися» під Ердоганом. Незважаючи на це, Ердоган частково виконав короткострокові цілі в Сирії, і наразі турецькі війська в Сирії перебувають в стані очікування на подальший розвиток подій, а Президент чекає можливостей, які дозволять або знову показати військову міць, або повернути власні війська на територію Туреччини. Проте останнє

малоймовірно, адже наразі ситуація в Сирії стабілізувалася, а справи в Росії досить погані – невдача в Лівії змусила повернутись знову до питання Сирії та розширяти військові бази на території останньої. Проте спроби наступів союзників РФ, урядових сил Сирійської Арабської Республіки закінчились провалом. Також ситуація в Нагорному Карабаху додала проблем РФ, показуючи домінацію союзника Турецької Республіки над союзником РФ. Втрачений Нагірний Карабах, невдачі в Сирії – все це «ляпас» В.В. Путіну, який тепер змушений рахуватися з Реджепом Таїпом Ердоганом. А останній, в свою чергу, зайняв позицію силу, що є досить типовим та вигідним для нього. Невідомо, як будуть розвиватись події далі, проте Ердогану варто бути обережним – на Заході стурбовані посиленням Туреччини, тому в погоні за зовнішньополітичною домінацією не варто забувати про внутрішню політику та власну країну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. “The USA air dropped weapons despite Turkish opposition” [Електронний ресурс] // Presidency of the Republic of Turkey. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3315/the-usa-air-dropped-weapons-despite-turkish-opposition.html>.
2. 26 yılın kanlı bilançosu [Електронний ресурс] // Milliyet. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.milliyet.com.tr/26-yilin-kanli-bilancosu-gundem-1254711/>
3. Army doctrine primer [Електронний ресурс] // gov.uk. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gov.uk/government/publications/adp-army-doctrine-primer>.
4. Cambanis, T., Lund, A. et al., *Hybrid Actors: Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East*, The Century Foundation
5. Haugom L. The Turkish Armed Forces Restructured [Електронний ресурс] / Lars Haugom. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/566-the-turkish-armed-forces-restructured.html>.
6. <https://www.cfr.org/interactive/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-syria>
7. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition) [Електронний ресурс] // Science Direct. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780080970868960422>.
8. Linz J.J. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder; London: Lynne Rienner Publisher, 2000. P. 49—63, 65—75, 159—171.
9. Military expenditure by country, in local currency, 1988-2018 [Електронний ресурс] // SIPRI. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20local%20currency%20%28pdf%29.pdf>
10. Population Pyramids of the World [Електронний ресурс] // Population Pyramid. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.populationpyramid.net/ru/syrian-arab-republic/2017/>.

11. Redondo R. Erdogan's model continues to lose public support in Turkey [Електронний ресурс] / Raúl Redondo. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://atalayar.com/en/content/erdogans-model-continues-lose-public-support-turkey>.

12. Republic of Turkey. Ministry of National Defence [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.msb.gov.tr/Bakanlik/Misyon>.

13. Speeches & Statements (Повний архів записів) [Електронний ресурс] // Presidency of the Republic of Turkey. – 2015-2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tccb.gov.tr/receptayyip Erdogan/konusmalar/>.

14. Speeches & Statements [Електронний ресурс] // Presidency of the Republic of Turkey – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tccb.gov.tr/en/receptayyip Erdogan/speeches/>.

15. The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey [Електронний ресурс] / Ihsan Yilmaz, Galib Bashirov // researchgate. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/323950604_The_AKP_after_15_years_emergence_of_Erdoganism_in_Turkey.

16. The Meaning of Operation Olive Branch [Електронний ресурс] // foreignpolicy. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://foreignpolicy.com/2018/04/05/the-meaning-of-operation-olive-branch/>.

17. The World's Most Powerful Militaries In 2018 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ceoworld.biz/2018/11/23/the-worlds-most-powerful-militaries-in-2018/>.

18. These are the 25 most powerful militaries in the world in 2017 [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.businessinsider.com/most-powerful-militaries-in-the-world-ranked-2017-11>.

19. TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2017 [Електронний ресурс] / [N. Tian, A. Fleurant, P. D. Wezeman та ін.] // SIPRI – Режим доступу до

ресурсу: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-05/sipri_fs_1805_milex_2017.pdf.

20. Turk ordusundan 80 bin asker ile operasyon hazirligi [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.parlamentohaber.com/turk-ordusundan-80-bin-asger-ile-operasyon-hazirligi/>

21. Turkey Vision 2023 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.turkey-japan.com/business/category1/category1_70.pdf.

22. Андерсон П. Після Кемаля: правління Партії справедливості та розвитку [Електронний ресурс] / Пеппі Андерсон – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/pislya-kemalya-pravlinnya-partiyi-sprave/>.

23. Армии на современном Востоке: Научное издание / Под ред. Д. В. Стрельцова. — М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. — 384 с.

24. Васильев А. Д. Армия в социально-политической жизни Турции // Проблемы востоковедения. 2009. No (4) 46. С. 70–90.

25. Волович О. Туреччина — Лівія: новий етап відносин [Електронний ресурс] / Олексій Волович. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/konflikt-zones/turechchina-liviya-novij-etap-vidnosin/>.

26. Волохов В. Туреччина: домінуюча сила регіону Туреччина: домінуюча сила регіону [Електронний ресурс] / Вадим Волохов. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/armii-voorugenie/turechchina-dominuyucha-sila-regionu/>.

27. Гурин А. Чому Туреччина обрала «агресивну» зовнішньополітичну стратегію [Електронний ресурс] / Анастасія Гурин. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/WORLD/chomu-turechchina-obrala-ahresivnu-zovnishnopolitichnu-stratehiju-bbc.html>.

28. Ердоган назвав "найбільшу проблему" армії Туреччини в Ідлібі [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/26/7106804/>.

29. Історія сучасного світу. Соціально-політична історія XV- початку XXI століть – Київ: Знання, 2012. – 438 с. – (Четверте видання).

30. Коваль Н. Туреччина і Європа: болото непевного майбуття [Електронний ресурс] / Надія Коваль. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://dt.ua/international/turechchina-i-yevropa-boloto-nepevnogo-maybuttya-255567.html>.

31. Коротец И. Д. Политология: [Словарь] [Електронний ресурс] / Коротец И. Д. – Р-н-Д. : РГУ В. Н. Коновалова, 2010. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/183/>

32. Куса І. Операція «Джерело миру»: чого прагне Ердоган у Сирії? [Електронний ресурс] / Ілля Куса – Режим доступу до ресурсу: <http://civildiplomat.com/publications/operaciya-dzherelo-miru-chogo-pragne-erdogan-u-sirii>.

33. Мацієвський Ю. В. Як писати наукові роботи з політології? : [навчальний посібник] Видання друге, перероблене і доповнене / Ю. В. Мацієвський, В. М. Лебедюк. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 148 с.

34. Пахарєв А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні [Навчальний посібник] / Анатолій Дмитрович Пахарєв. – Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України, 2011. – 182 с.

35. Пашаєв О. Туреччина-Росія-Сирія: з чого все почалося та чим усе закінчиться [Електронний ресурс] / Осман Пашаєв. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/02/kolonka/osman-pashaev/svit/turechchyna-rosiya-syriya-choho-vse-pochalosya-ta-chym-use-zakinchytsya>.

36. Политология: Учебное пособие / Под ред. А. С. Тургаева, А. Е. Хренова. — СПб.: Питер, 2005. — 560 е.: ил. — (Серия «Учебное пособие»).

37. Стало известно количество жертв турецкой операции «Оливковая ветвь» [Електронний ресурс] // News Front. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:

<https://news-front.info/2018/01/28/stalo-izvestno-kolichestvo-zhertv-turetskoj-operatsii-olivkovaya-vetv/>.

38. Стрельцов Є. Л. Міжнародні конфлікти: спроба визначення [Електронний ресурс] / Є. Л. Стрельцов. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2015_75_36.

39. Энгельс Ф. Армия // Маркс К., Энгельс Ф., Соч. – 2-е изд. – Т. 14. – С. 5.

40. Яковина І. «Дар Небес». Переворот у Туреччині увінчався повним успіхом [Електронний ресурс] / Іван Яковина. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://nv.ua/ukr/publications/dar-nebes-perevorot-u-turechchini-uvinchavsja-povnim-uspihom-178163.html>.